ECHO'S UIT DE IJZERTIJD

Een grafheuveltweeling bij Apeldoorn

Q

Echo's uit de IJzertijd

Een grafheuveltweeling bij Apeldoorn

Evert van Ginkel

Quadrant nº. 4

Colofon

© 2014 Sidestone Press

ISBN 978-90-8890-218-5

Uitgegeven door Sidestone Press, Leiden
www.sidestone.nl

Lay-out en Omslagontwerp: Sidestone Press

De Quadrant-reeks is een initiatief van Sidestone Press en
TGV teksten & presentatie. Meer informatie: www.sidestone.com/quadrant

Inhoudsopgave

1	De Echoput	5
2	De heuvels	15
3	De opgraving	29
4	De echo's	47
	Verder Lezen	59
	Illustratieverantwoording	61

Hoofdstuk 1

De Echoput

I

Ik heb haar maar éénmaal in mijn leven gezien, de Oude Koningin, zoals mijn vader haar bleef noemen, ook toen haar kleindochter al jaren op de troon zat. Het was op een natte zomerdag in 1960 of '61, op een van onze familiereisjes naar Twente, waar een oom van mijn vader een klein hotel dreef. Zo'n tocht leek voor de kleine jongen die ik toen was, een dag te duren; op de achterbank van de Volkswagen, ingeklemd tussen mijn oudere zuster en een stapel regenjassen, vocht ik al een half uur na ons vertrek uit Den Haag tegen de verveling, en daarna tegen de wagenziekte. De snelweg over de Veluwe was er nog niet; we volgden vanaf Amersfoort de Rijksweg, de kaarsrechte Apeldoornse Straat die overging in de Amersfoortse Weg. In de zomer stond het verkeer regelmatig vast, al reed er maar een fractie van de auto's van tegenwoordig. Mijn ouders rookten stug door, mijn zuster mocht af en toe meedoen, de rit ontaardde in optrekken, stilstaan en af en toe aan de kant staan om de motor te laten afkoelen en mij te laten overgeven. De enige afleiding werd gevormd door de waarschuwingsborden Overstekend Groot Wild; ik keek dan gespannen naar de berm, maar nooit wierp zich een hert, ree of zwijn voor de auto.

Gelukkig was er rond het middaguur steeds een pleisterplaats: 't Zwaantje in Amersfoort, of een snackbar in de vorm van een enorm ei ter hoogte van Barneveld, of, als we vlot konden doorrijden, de Echoput bij Apeldoorn. Daar kon je toen nog gewoon een kop koffie drinken en een uitsmijter eten; nu is het een toprestaurant. Je kon toen óók de eigenlijke Echoput bezoeken, een klassieke, gemetselde waterput in een klein huisje, die een geweldige echo opleverde. Tegenwoordig is het huisje afgesloten en kun je je als kind niet meer vermaken met het roepen van je eigen naam, vieze woorden en raadsels als *wie is de Burgemeester van Wezel* (ezel!) of *wie rijdt er in een Simca?* (Imca!)

Op de genoemde regendag was het rustig op de weg. De dagjesmensen en bermtoeristen waren thuis gebleven, en we kwamen ruim op tijd voor de lunch bij de Echoput. Toen mijn vader de parkeerplaats op draaide, reed er net een grote, zwarte auto naar buiten. Aan het stuur zat een man

^ Restaurant De Echoput omstreeks 1960, toen het nog `Eethuis de Echo' heette. Op de voorgrond het huisje waarbinnen de legendarische put zich bevond.

in een zwart pak met een platte pet; achterin zat, een beetje weggedoken op de leren bank, een kleine, oude dame met een tulbandachtige hoed.

'Kijk! Willemien!' riep mijn vader, die weliswaar geen fanatiek oranjeklant was maar wel enig ontzag had voor hoogwaardigheidbeklederes en vorstelijke personen. Ik drukte mijn neus tegen het kleine zijraam. Een fractie van een seconde keken de Oude Koningin en ik elkaar aan; toen verdween ze, richting Het Loo, en wij reden door, de parkeerplaats op, op weg naar en flesje chocomel, een pannekoek en de legendarische put.

Terwijl mijn ouders nog aan de koffie zaten, liep ik door de regen naar de put, maar werd teleurgesteld: het huisje zat op slot, en ik durfde niet terug naar binnen te gaan en iemand te vragen om open te doen. Doelloos liep ik het druipende bos in, de hoogte op die achter de uitspanning lag. Ik moet toen langs de grafheuvels zijn gelopen, maar al zou ik hebben geweten dat ze er lagen en wat het waren, had ik er weinig van kunnen zien tussen het dichte gebladerte en de stromende regen. Bovendien wipte tot mijn vreugde een ree over het pad: eindelijk Overstekend Groot Wild!

Met een doorweekt windjack kwam ik terug op de parkeerplaats, waar mijn gezinsleden me fronsend opwachtten. Afgezien van hun berispingen was het een prima tocht: ik had een Koningin gezien, en een Ree, en ik werd voor het eerst niet wagenziek.

II

^ *De Hunneschans aan het Uddelermeer, getekend door Jan de Jong en afgebeeld in een vroeg- 20ste-eeuwse editie van De Schaapherder door J.F. Oltmans (1806-1854). In deze in 1838 verschenen roman besteedde de schrijver voor die tijd opmerkelijk veel aandacht aan archeologische sporen op de Veluwe.*

Mijn vader had van mijn grootvader wat boeken geërfd, die in een boekenkastje op zolder stonden. De meeste ervan waren negentiende-eeuwse historische romans, aangevuld met wat werken over folklore en natuurlijke historie. Urenlang kon ik er op landerige zondagmiddagen in bladeren. Intrigerend vond ik het boek *Veluwsche Sagen,* ook al omdat er plaatsen in voorkwamen die we passeerden op onze tochten naar en uit Twente. Tot mijn verrassing werd ook de Echoput Manon genoemd. Die was, volgens het verhaal, ontstaan doordat de praatzieke elf Echo door een kwaadaardige Veluwse kobold werd opgesloten in een diep hol, waarin ze nog wel mocht praten, maar uitsluitend als haar iets werd gevraagd. De waarheid, zoals ik die van mijn vader hoorde, was prozaïscher maar bepaald niet saai. Toen de soldaten van Lodewijk Napoleon rond 1810 de Amersfoortse weg bestraatten – de eerste verharde weg in Gelderland, dezelfde die wij een paar keer per jaar in onze Volkswagen volgden – hadden ze de bijna zestig meter diepe put gegraven om water te halen voor hun paarden. Door zijn diepte heeft de put een krachtig echo-effect, dat nog wordt versterkt door een lichte knik in de putschacht.

Maar mijn absolute favoriet was *De Schaapherder*, een dik boek met sombere pentekeningen van ridders en heksen en doodskoppen, geladen met geweld, een soort van seks en heel veel geschiedenis. Mij trof een passage waarin een oude monnik (of een koster, of een pastoor, in ieder geval een geestelijke) iets vertelde over de Hunne-schans bij het Uddelermeer, en over de geheimzinnige heuvels die daar liggen, graven van allang verdwenen heidense volkeren. Toevallig had juffrouw Beckering, onze lerares in de vierde klas, kort daarvoor de prehistorische koepelgrafbouwers behandeld, dus ik kon het verband meteen leggen. Mijn vader beloofde om op onze volgende tocht naar het oosten een omweg te maken naar dat meer en de schans en de grafheuvels, maar het kwam er pas jaren later van.

^ *Hoog bezoek op de opgraving van dr. J.H. Holwerda (rechts) bij Vaassen in 1908. Naast hem staat prins Hendrik, Koningin Wilhelmina staat tweede van links, naast mevrouw Holwerda, helemaal links. Op de voorgrond staat een van de urnen opgesteld die Holwerda bij zijn grafheuvelonderzoek vond.*

Niet lang na mijn kennismaking met de Veluwse voorgeschiedenis viel op een najaarsavond de krant in de bus, met de grootste kop die ik ooit had, of sindsdien heb gezien: PRINSES WILHELMINA VANNACHT OVERLEDEN. De volgende dag was iedereen op school diep onder de indruk, al waren we allemaal onder Juliana's regering geboren.

'Ik heb Wilhelmina nog gezien, in haar auto!' schepte ik op.' Bij de Echoput.'

'Vast wel', smaalden mijn vriendjes. Maar ik wist wie ik gezien had, en dat ze míj gezien had, al was het maar heel even; en thuis haalde ik Wilhelmina's autobiografie *Eenzaam maar niet alleen* uit de kast. Het viel me niet mee: veel God en weinig drama, vond ik. Maar één ding trof me: haar kennismaking met zekere professor Holwerda, die zulk belangwekkend onderzoek had gedaan naar archeologische resten op het koninklijk domein. Holwerda! Ook van hém stond een boek in het kastje van mijn grootvader; ik had alleen naar de plaatjes gekeken, nooit de wijdlopige tekst gelezen. Ik haalde het van boven en probeerde iets te begrijpen van het grafheuvelverhaal. Hij had een hele theorie over de bouw van die monumenten. Boomstammen zouden zijn opgestapeld tot een soort bijenkorf, en daarin lag dan de dode. Er stond een aansprekende foto bij van

^ Holwerda liet van het houten `koepelgraf' waarvan hij de sporen aangetroffen dacht te hebben, drie maquettes maken: één voor de Koningin, een voor het Museum voor het Onderwijs en één voor zijn eigen museum in Leiden. Dit exemplaar werd tijdelijk tentoongesteld in kasteel de Cannenburgh bij Vaassen.

een maquette van zo'n 'koepelgraf'. Eindelijk drong tot me door, wat juffrouw Beckering ons had willen uitleggen.

Anderhalf jaar later ging ik naar het lyceum, kreeg andere vriendjes en heel andere interesses. Mijn oudoom in Twente ging met pensioen, zijn hotel ging in andere handen over, en sindsdien reden we niet meer over de oude route naar het oosten, op die ene keer na dat mijn vader zijn belofte nakwam en me de Hunneschans liet zien. Helaas was ik toen een te lamlendige puber om me druk te maken over dat soort dingen. We liepen langs de schans, mijn vader ergerde zich aan mij, ik ergerde me aan alles. Al snel waren we op de terugweg. We reden nog langs de Echoput, maar zijn er niet gestopt. Het zou veertig jaar duren, voor ik daar weer kwam.

III

Begin 2007 had ik een huis gekocht in het IJsseldal, in de buurt van Twello. Na een succesvolle carrière in de Public Relations, twee minder succesvolle huwelijken, de dood van mijn ouders en een licht hartinfarct had ik behoefte aan een rustige omgeving en een nieuw leven. Ik verkocht mijn Haagse appartement, en met de opbrengst en mijn erfdeel kon ik een vrijstaande villa met grote tuin, jaargang 1912 kopen. Het huis had veel 'authentieke details' dus het verbaasde me niet dat 'de woning diende te worden gemoderniseerd.' Geld was geen probleem; ik huurde een plaatselijke architect en een aannemer in, en die gingen in april aan de slag. Ik trok tijdelijk in de flat van een kennis en ging eens in de twee weken naar Twello om te kijken hoe het werk vorderde.

Op een hete julidag voerde ik weer zo'n inspectie uit, tenminste: dat was de bedoeling. Ik trof op het afgesproken uur alleen de architect aan, maar wachtte vergeefs op de aannemer. Ik belde hem op maar kreeg geen gehoor. Na een uur ronddolen door het overhoop gehaalde huis en de overwoekerde tuin nam ik een paar aandachtspunten door met de architect, nam afscheid en reed terug naar Den Haag. Vanwege het weer en de zee van tijd die ik die dag had, ging ik niet via de snelweg maar nam de oude, vertrouwde route over de Amersfoortse Weg. Ik reed om Apeldoorn heen, reed langs Het Loo en de Naald, en kwam bij de Echoput. In een opwelling draaide ik naar rechts, de parkeerplaats op. Een grote zwarte auto reed net de weg op; ik keek nog even naar binnen, maar zag geen koningin of prinses, alleen een jonge man met een bloemetjeshemd en een grote zonnebril.

Vergeleken bij wat ik me herinnerde van veertig jaar terug, was niets hetzelfde, behalve het huisje waar de Put in staat. Ik probeerde de deur te openen, maar die zat ook nu op slot. Op het terras maakte een serveerster de tafeltjes schoon. Vanaf twaalf uur, zei ze, kon ik lunchen. Het was nog geen half twaalf. Zou ik doorrijden? Nee. Nu ik hier toch was, kon ik me eens helemaal overgeven aan het ophalen van jeugdherinneringen. Ik besprak een tafeltje op het terras, hing mijn jasje over mijn schouder en liep de parkeerplaats af, richting bos.

Dáár was het pad naar boven, waar ik indertijd de ree had gezien. Met deze hitte had het Grote Wild zich echter diep in de koele bossen verscholen. Ik zag wel iets anders tussen de bomen langs het pad: een doorzichtig plastic mapje met een grote zwart-witfoto Manon. Ik raapte het op. Op de wazige, duidelijk antieke foto stond een groep mannen met baarden en snorren, hoeden op en mantels om, een officier met cape en kepi ertussen, een koetsier in livrei bij een paard op de achtergrond; een enkeling droeg een pet en had een schop in de hand. Daarmee was kennelijk een kuil gegraven waar de hele groep omheen stond; een grote pot stond op de rand van de kuil. Op de achterkant stond met potlood geschreven: *Hertenkamp? Echoput? datum? Archief vragen.* De foto, kennelijk een recente afdruk, was gaaf, het plastic mapje was niet verweerd of stoffig; iemand moest het niet lang daarvoor hebben verloren. Ik nam het mee naar boven.

∨ `Urnen delven' in 1900 in het vanenbos bij Hoog-Soeren. Een aantal heren van stand, leden van de Oudheidkundige Vereniging Felua, deed toen in een grafheuvel een goede vangst in de vorm van een fraaie urn. De mannen die het eigenlijke graafwerk deden, dragen petten, de opdrachtgevers hoeden.

^ *Heuvel 2 bij de Echoput, vlak voor de opgraving van 2007. Op de voorgrond staat een paaltje van de toenmalige Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, waarmee archeologische monumenten als grafheuvels werden gemarkeerd.*

IV

Tussen de bomen, aan het eind van het pad en op de top van de heuvel, scheen de zon fel op een lichtgroene open plek. Die kon ik me niet herinneren, evenmin als de twee met varens begroeide aardbulten die er lagen. Maar zo gek was dat niet, gezien de tijd die inmiddels was verstreken.

Ik was er niet alleen. Twee jonge mannen, een tengere blonde en een forse baardige, stonden samen naar de bulten te kijken en erover te praten. We begroetten elkaar.

'Is dit van u?' vroeg ik, het mapje met de foto tonend. 'Het lag hier even verderop, op het pad.'

'Ach!' zei de blonde. 'Wat stom! Niets van gemerkt – bedankt.' Hij maakte aanstalten om de foto op te bergen in zijn rugzakje.

'Een vrijpostige vraag, misschien,' zei ik vlug, 'maar ik ben nu toch nieuwsgierig geworden... wie staan er op? Ik bedoel: wat stelt het voor, die foto?'

'Ha!' lachte de blonde. 'Dat heeft het Gemeentearchief voor ons uitgezocht. Het zijn heren van een oudheidkundige vereniging, die hier in de buurt bezig zijn met het uitspitten van een grafheuvel. Foto is gemaakt in voorjaar 1900.'

‘Geen archeologen, natuurlijk,’ vulde zijn baardige collega aan; ‘meer heren van stand die eens wat gaan zooien in zo’n heuvel. Kijken of ze een mooie pot kunnen vinden. Zo ging dat vroeger.’

‘Ze hebben kennelijk succes gehad’, zei ik. Toen, een ingeving volgend:

‘Zeg: staat Holwerda er niet op?’

‘Holwerda?!’ vroeg de blonde verrast. ‘Tjonge! Nee, die staat er niet op – maar u bent wél op de hoogte.’

‘Ach,’ zei ik vals-bescheiden, ‘ik heb als jongen dat boek van hem gelezen – dat wil zeggen: vooral plaatjes gekeken – ik zie nog die gekke foto van dat koepelgraf. Dat had hij toch hier ergens ontdekt?’

‘Dat klopt’, glimlachte de blonde wat nerveus, ‘maar dat is wel een beetje achterhaald, het koepelgraf.’

‘Zo’n vijfenzeventig jaar al,’ zei de jongen met de baard, iets minder diplomatiek.

‘Dan loop ik zeker wat achter’, lachte ik. ‘Jullie zijn archeologen, neem ik aan?’

‘Uit Leiden’, zei de blonde. ‘We zijn bezig met een onderzoek naar grafheuvels. Kijk, hier liggen er dus twee.’

Dat had ik zo langzamerhand wel begrepen.

‘Grappig’, zei ik, ‘ik ben hier meer dan veertig jaar geleden voor het laatst geweest. Toen heb ik hier, op het paadje hierachter, voor het eerst in mijn leven een ree gezien. Maar geen grafheuvels.’

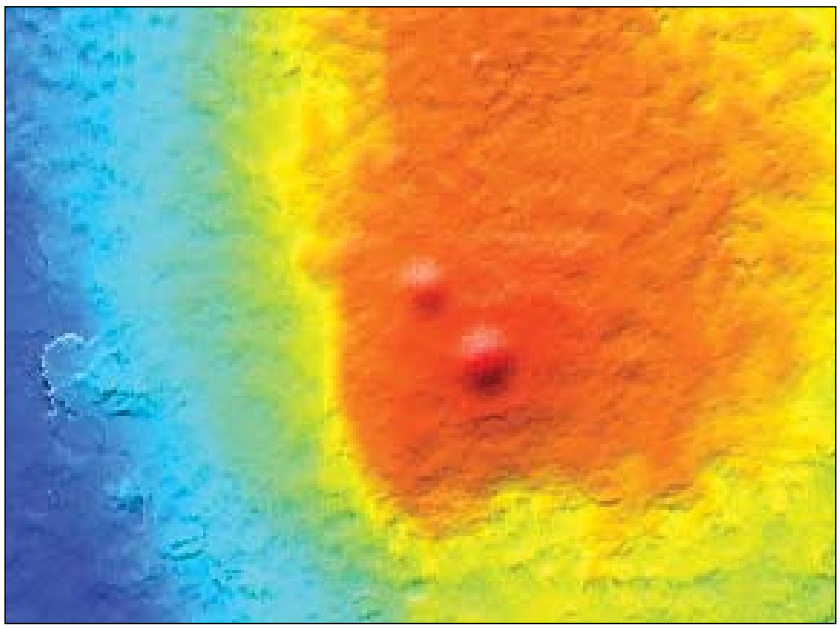

< De heuvels van de Echoput springen er duidelijk uit op deze uitsnede van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). De grote heuvel werd door de onderzoekers Heuvel 1 genoemd.

‘Dat zal wel niet,’ zei de blonde, ‘want het was hier toen nog allemaal bos, dicht bos; deze open plek is pas van later.’

‘Ik denk dat in die tijd bijna niemand wist, dat hier grafheuvels lagen,’ zei zijn collega. ‘En toch zijn het enorme joekels – ruim vijftien meter doorsnee, allebei. Maar het is hier tamelijk oud bos, misschien wel tweehonderd jaar. Dan zie je door de bomen de heuvels niet meer.’

Ik keek op mijn horloge. Tijd om terug te gaan; straks gaven ze mijn gereserveerde tafeltje nog aan iemand anders. Maar ik wilde méér weten over die heuvels. Holwerda, de koepelgraven of hoe die tegenwoordig heten mochten, juffrouw Beckering, de *Schaapherder*: er kwam opeens van alles boven, samen met beelden van mijn ouders, de kobold van de Echoput, de Ree en de Oude Koningin.

‘Daarstraks had ik een gekke vraag,’ zei ik, ‘nu heb ik ook een gek voorstel. Ik ga zometeen lunchen, beneden, bij de Echoput; ik heb gereserveerd. Hebben jullie zin, tijd en gelegenheid om mee te doen? Ik betaal natuurlijk; als jullie me dan wat willen vertellen over jullie onderzoek.’

Ze keken elkaar wat verwilderd aan.

‘Je zou me een groot plezier doen’ drong ik aan. ‘Ik heb sentimentele herinneringen aan deze plek, en’ – hier overdreef ik een beetje – ‘ik ben altijd *erg* geïnteresseerd geweest in het onderwerp.’

De blonde lachte weer nerveus.

‘Ja,’ zei hij, ‘waarom niet? Ik bedoel: het is een gul aanbod van u – we konden dat wel doen -’

‘Nou, ik heb behoorlijk trek!’ zei de baardige, ‘en laten we wél wezen: als u nog in koepelgraven gelooft, moeten we u toch echt even bijpraten... toch?’ Hij keek de blonde, die blijkbaar de leiding had, aan.

‘We gaan dus?’ vroeg ik.

‘Graag’, ging de blonde akkoord, en we liepen samen het pad af, terug naar de Echoput.

Hoofdstuk 2

De heuvels

I

We waren net op tijd: het terras zat al vol, en bij het laatste tafeltje – *mijn* tafeltje – stonden twee mannen in pak in te praten op een jonge serveerster, die afwisselend op haar horloge en het bordje *Gereserveerd* keek. De heren dropen grimmig af toen ik mijn plaats opeiste en mijn gasten aanschoven – gasten die door hun haardracht en kleding (T-shirt, spijkerbroek respectievelijk afgeknipte legerbroek, sportschoenen respectievelijk legerlaarzen) vragende blikken opriepen bij het correct gekapte en geklede terraspubliek. Het leek de archeologen niet veel te kunnen schelen, vooral de grote baardige niet, die zich voorstelde als Bart, net afgestudeerd; de ander, George, was al gepromoveerd en werkte als wetenschappelijk medewerker bij de archeologische faculteit in Leiden. '*Prehistorische* archeologie,' benadrukte Bart, 'geen tempels, geen piramides, geen vazen met poppetjes erop; daar doen we niet aan.'

'Alleen grafheuvels zeker', veronderstelde ik.

'Niet alleen maar,' zei George, 'maar in ieder geval zijn we nu met bijna niets anders bezig.'

Ik bestelde het lunchmenu: zalm met asperges, aardbeien toe. Mijn gasten namen, vermoedelijk uit beleefdheid. hetzelfde. Ik vroeg er een glas riesling bij, Bart wilde bier, George spa – hij moest terugrijden. Na het proosten ('op de grafheuvels!') vertelde ik op mijn beurt wie ik was, wat ik deed, hoe ik hier verzeild was geraakt, hoe ik me als kleine jongen had verdiept in de oudheid en de natuur (dat was wel een beetje zwaar aangezet) en hoe ik nu, in deze fase van mijn leven, weer wilde terugvallen op wat me in mijn jeugd had bezig gehouden.

'U heeft nooit archeoloog willen worden, als kind?' vroeg George. 'Dat hoor je vaak.'

'Nee,' zei ik, 'dat kan ik niet beweren. Jullie wel, natuurlijk?'

'Altijd al', lachte Bart, de serveerster om een tweede glas bier wenkend. 'Bijna iedereen bij ons, de studenten, de docenten – allemaal van jongs af aan druk met steentjes, met scherfjes.'

'Ik ben blijven steken bij Holwerda', verontschuldigde ik me. 'Is dat inderdaad zulke ouwe koek?'

‘O, vergis je niet – ik mag ‘je’ zeggen? – dank je – Holwerda is achterhaald, al jaren, zoals Bart daarnet zei, maar hij is van gróte betekenis geweest voor de Nederlandse archeologie. Wist je dat hij hier, honderd jaar geleden, de eerste moderne opgravingen in Nederland heeft uitgevoerd?’

‘Voor de Oude Koningin – Wilhelmina’, zei ik.

‘Heel goed! Die had een artikel van hem gelezen over de stand van zaken in de Nederlandse archeologie. Nederland liep járen achter op de rest van Europa, er waren geen echte archeologen, niets. Alleen dilettanten van het soort dat op die oude foto staat, die je daarstraks in het bos vond. Holwerda was conservator bij het Rijksmuseum van Oudheden, binnengehaald door zijn vader – de directeur. Zo ging dat toen. Hij had een blauwe maandag in Duitsland opgegraven en vond dat híj de aangewezen persoon was om in Nederland die archeologie eens goed op poten te zetten. Hij had een heel *masterplan* opgesteld. Wat wisten we in 1900 van wat er in de Nederlandse bodem zat, wat wilden we weten, hoe gingen we dat doen? Daar ging het artikel over, dat Wilhelmina las. Er stond ook iets over grafheuvels in dat stuk, en zij heeft dat opgepikt. Ze wist van haar houtvesters, dat die dingen ook op het Kroondomein lagen. Toen heeft ze een uitnodiging aan Holwerda laten sturen, die mocht toen op Het Loo

^ Holwerda's graafploeg bij een grafheuvel op het Kroondomein bij Hoog-Soeren in 1906. Het is hetzelfde grafveld waar zes jaar eerder de foto op p. 10 was genomen. Rechts staat mevrouw Holwerda, die haar echtgenoot meestal vergezelde.

> De kennis over de archeologie van Nederland was omstreeks 1900 nog erg beperkt en berustte voor een groot deel op verzamelingen van toevalsvondsten of ondeskundig opgegraven voorwerpen. Deze wandplaat van het Rijksmuseum van Oudheden geeft een overzicht van zulke `Voorgeschiedkundige. Romeinsche en Frankische oudheden' , met bovenaan een hunebed en de doorsnede van een grafheuvel met urn.

VÓÓRGESCHIEDKUNDIGE, ROMEINSCHE en
FRANKISCHE OUDHEDEN.
UIT
NEDERLAND.
HUNEBED
GRAFHEUVEL
Uitgegeven door den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond; bewerkt door Dr. R. JESSE, Conservator 1/1 Rijksmuseum van Oudheden.
Afgebeeld op de helft der ware grootte.
1. STEENEN TIJDPERK
2. BRONZEN TIJDPERK
3. IJZEREN TIJDPERK
Bij het vinden van voorwerpen als hierboven afgebeeld, wordt men verzocht bericht te zenden aan het naastbijgelegen Museum of aan het Rijks Museum van Oudheden te Leiden.

^ Vroege vondsten uit Holwerda's grafheuvelopgravingen op de Veluwe, waaronder een pot uit de IJzertijd (links), een vuurstenen bijl uit de tijd van de hunebedden en een rijk versierde 'Veluwse' klokbeker uit het eind van de Steentijd.

komen praten, en even later kon hij aan de gang: de eerste echte grafheuvelopgravingen in Nederland.'

'Een hele eer.'

'Absoluut! Hij ging er helemaal in op. Een paar jaar lang heeft hij hier mogen graven, in opdracht van en betaald door Wilhelmina. Eerst bij Hoog Soeren, hier tegenover, later bij Vaassen'- hij zwaaide naar achteren, richting bos – 'en bij het Uddelermeer.'

'De Hunneschans', mompelde ik.

'Hij weet alles', lachte Bart, 'hij zit ons te overhoren.'

'Ik zeg al, ik ben maar tot het koepelgraf gekomen,' weerde ik af. 'Wij leerden dat nog op school.'

'Ja, dat koepelgraf, dat heeft een lang leven geleid,' zei George, 'maar het sloeg nergens op – jammer genoeg voor Holwerda. Hij had gewoon nog niet zo'n kijk op grondsporen – dat is pas later gekomen. De man heeft alleen nooit willen erkennen, dat hij het verkeerd had gezien; zo iemand was hij niet.'

'Ik snap het', zei ik, niet helemaal naar waarheid. Wat had die man nu precies 'verkeerd gezien'?

De serveerster kwam aanzweven met de borden. Repen oranjerode zalm lagen naast een bosje groene asperges, die met een stengel citroengras bij elkaar werden gehouden.

'Iemand nog iets te drinken?' vroeg ik. 'Dan eerst maar even wat happen, en dan wil ik straks horen over júllie onderzoek. Want van Holwerda hoeven we het dus niet te hebben, begrijp ik.'

'Biertje graag', zei Bart. 'Eet ze.'

II

‘Heeft het de heren gesmaakt?’ vroeg de serveerster. Ze had haast, nu het terras zo vol was; mijn gasten hadden net hun laatste hap genomen.

‘’t Was heerlijk, nou!’, zei George met halfvolle mond; ‘zeer goed’, beaamde ik.

‘Dessert komt er zó aan.’

We gingen achterover zitten. Ik zou een goede *advertorial* kunnen schrijven over deze tent! dacht ik. Iets voor de bladen in het luxesegment: *Het klimaat onder de grote parasols was buitengewoon aangenaam, het geroezemoes van de andere gasten gedempt en beschaafd, de riesling van uitzonderlijke fraîcheur.* Maar ik zat hier niet voor mijn werk.

‘Geen koepelgraven, dus’, nam ik de draad weer op, ‘maar hoe zit het dat wél?’

Bart slikte zijn laatste stukje toast met zalm door. ‘Weet je, Holwerda heeft na zijn werk voor de Koningin helemaal geen grafheuvels meer opgegraven. Hij wist alles al, toch? Poppetje gezien, kastje dicht. Maar net in die tijd, zo rond de Eerste Wereldoorlog, begon het pas. De hei werd overal ontgonnen, in Drenthe, in Brabant, in Gelderland. En dáár wemelde het van de grafheuvels. Die hei lag op de arme zandgronden, die in de Middeleeuwen nooit in cultuur waren gebracht, en daarna ook niet; daar-

Holwerda's assistent en latere felle concurrent A.E. van Giffen perfectioneerde de opgravingstechniek, vooral van grafheuvels, waarvan hij er honderden onderzocht. Dit zijn de zorgvuldig uitgeprepareerde profielen van het 'Eppiesbergje' bij Odoorn, dat hij opgroef in 1937.

om was alles uit de Prehistorie er blijven liggen. Tot de kunstmest kwam, waarmee je die zandgrond kon oppeppen om er akkers van te maken...'

'... en vergeet de Limburgse kolenmijnen niet', vulde George aan 'Die werden toen net in gebruik genomen, en daar hadden ze hout voor nodig, om de mijngangen te stutten. Er moest bos worden aangeplant, véél bos. Zo kregen we onze dennebossen, en zo is de heide verdwenen. Moet je nagaan: in 1880 bestond een kwart van Gelderland nog uit hei; in 1930 was daar nog maar de helft van over.'

'En wat er aan grafheuvels en zo lag...' zei ik.

'... is dus weg,' zei Bart. 'Al zijn er toen wel véél opgegraven. Van Giffen – bekende naam? nee? – heeft krankzinnig veel gedaan, en heeft de *techniek* van het opgraven sterk verbeterd. Zo doen we het eigenlijk nog steeds...'

'... nou ja, zo *ongeveer*', nuanceerde George. 'Maar het is waar: we werken nog steeds in zijn traditie. Zijn opvolgers hebben in de jaren vijftig, zestig nog heel veel heuvels onderzocht. Studenten leerden het vak op de grafheuvels.'

'Vanwege de potten en de sieraden en zo', veronderstelde ik.

Een van de laatste keren dat studenten het opgraven leerden in en om een grafheuvel: studenten van het Leidse Instituut voor Prehistorie tekenen in 1977 het profiel van een grafheuvel bij Gietelo, aan de rand van het IJsseldal.

George keek geschokt. ‘Nou nee’, zei hij bedremmeld, ‘die zijn natuurlijk heel belangrijk, die vondsten – ik bedoel, ik ben erop gepromoveerd! – maar het ging erom, dat ze de *grondsporen* goed leerden interpreteren – lezen, zal ik maar zeggen.’

‘’t Is dus niet gewoon een hoop zand hè, een grafheuvel,’ zei Bart vals. ‘Dat denken de mensen vaak.’

‘Ze hebben geen historisch besef meer,’ zei ik snel, ‘ga door met je verhaal.’

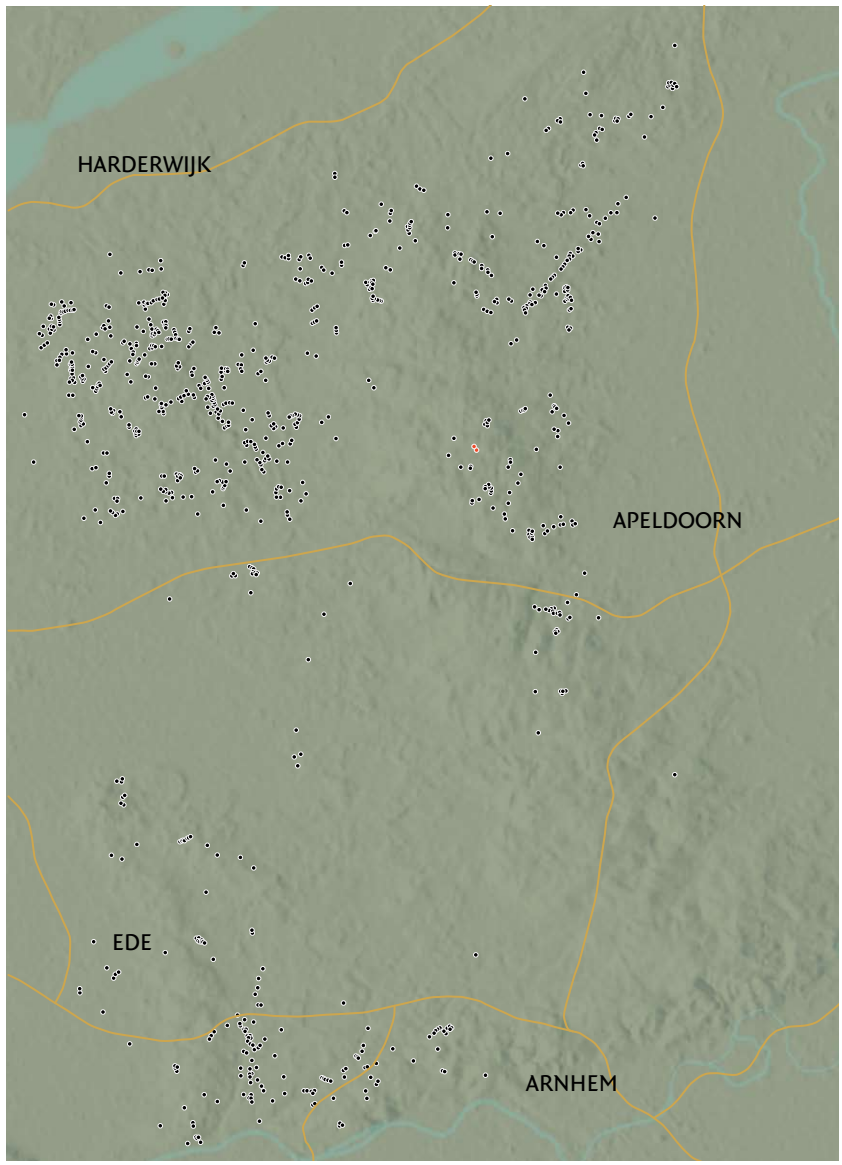

> Verspreiding van grafheuvels uit alle perioden op de Veluwe. De kaart geeft geen compleet overzicht maar duidelijk is wel, hoeveel van deze monumenten hier liggen. Rechtsboven is de duidelijke lijn te zien van een ‘grafheuvelroute’ bij Vaassen. Rechtsmidden; de heuvels van de Echoput.

‘Na ongeveer 1970, 1975 was het een beetje over met dat grafheuvelonderzoek. Iedereen vond, dat er nou wel genoeg heuvels waren bekeken’, zei George.

‘Ze wisten toen wel, hoe die dingen in elkaar zaten’, zei Bart. ‘Uit welke tijd ze waren...’

‘Welke tijd was dat ook weer?’ onderbrak ik hem, alsof ik het heel goed wist, maar even kwijt was.

‘O, van bijna drieduizend vóór Christus tot in de Romeinse periode, en daarna ook nog wel. Een waanzinnig lange tijd! En grafheuvels bouwen, dat deden ze in heel Noord-Europa en Rusland – er moeten honderdduizenden van die dingen hebben gelegen. Natuurlijk was het niet allemaal één pot nat. Je hebt de oudste heuvels, uit het Neolithicum, dan uit de Bronstijd -’ hij keek naar zijn docent – ‘dat is Davids specialiteit. Dan krijg je, zo rond duizend vóór, de urnenvelden – die gaan door tot in de IJzertijd – en dan...’

‘Stop even,’ zei ik, ‘nu schiet *mijn* historisch besef even tekort, neem me niet kwalijk. Ga nog eens een stukje terug. Je zei net: ze hadden wel *genoeg* bekeken, ze *wisten* het allemaal wel. Dan krijg ik nu natuurlijk te horen: *maar...*’

‘*Maar,*’ haakte George in, ‘we weten vooral ook heel veel *niet*. Voorbeeld: in Drenthe en Brabant zijn heel veel grafheuvels opgegraven, zo tussen 1920 en 1970. Goed. Maar ten eerste is dat wel een héle tijd geleden gebeurd; onze kennis staat niet stil, natuurlijk, net zo min als de manier, waarop we tegen het verleden aan kijken. En dan: hier op de Veluwe, waar honderden, wat zeg ik: meer dan *duizend* heuvels liggen, is *nog geen vijftien procent* ervan onderzocht. Wat betekent dat? Dat we maar een heel wazig idee hebben, van hoe de mensen hier met hun doden omgingen. Want dat is ook zoiets: er is wel een standaardverhaal ontstaan over de grafheuvels: hoe de doden werden begraven, of eerst verbrand, en dan onder, of in de heuvel terecht kwamen; maar dat doet geen recht aan de enorme *variatie* in dat grafritueel.’

‘We hebben het wél over een traditie van drieduizend jaar, alleen al in de prehistorie’, zei Bart.’En over ik weet niet hoeveel groepen en groepjes mensen, met allemaal hun eigen tradities, hun eigen rituelen, hun eigen kijk op leven en dood en hiernamaals. Dan krijg je natuurlijk niet één verhaal.’

‘Dus?’ vroeg ik. ‘Dus ga je hier weer eens grafheuvels opgraven? Om te kijken hoe het écht zit?’

George trok een scheve grijns; hij zocht duidelijk naar de juiste formulering.

^ *Voor het eerst sinds jaren groef de Leidse universiteit in 2007 weer grafheuvels op, inclusief de aan sporen onverwacht rijke zone eromheen. Dit zijn twee volgens Van Giffens 'kwadrantenmethode' opgegraven heuvels bij Oss; er midden tussendoor loopt een rij sporen van palen, vermoedelijk het restant van een rituele markering in het prehistorische landschap.*

'Nou, dat zal niet in één keer lukken', zei hij. 'Maar we willen wel nieuwe gegevens verzamelen. En we willen vooral ook *naast* de heuvels kijken.'

Hij ging verzitten, klaar voor een nieuwe wending in zijn verhaal.

'We hebben de afgelopen jaren een paar keer proefgedraaid, op een paar grafheuvels. Bij Oss, bij Rhenen. Wat blijkt nou? Even afgezien van wat er *in* die heuvels zat – *fascinerend* –'

'*Om* de heuvels heen lag óók van alles,' onderbrak Bart hem, 'rijen van palen... gekke kuilen... een compleet ritueel landschap, een dodentuin! Er ging een wereld voor ons open...'

'Er is te vaak alleen gekeken naar de heuvels zelf,' zei George. 'Ongelooflijk leerzaam – en ook in de documentatie van die oude opgravingen zit nog heel veel informatie – maar ze groeven vroeger nooit in het terrein om de heuvels heen. Daar was geen geld voor en geen mankracht – en de archeologen stonden er niet bij stil. Maar er zít wél wat! Van alles! En dáár kunnen we nog heel veel van leren.'

Ik dacht na, geholpen door een slok wijn. Je kon veel zeggen van archeologen, mijmerde ik, ze waren misschien licht onaangepast, ze dachten maar aan één ding en hadden zo hun eigen jargon, maar hun enthousiasme voor iets buitenissigs als het prehistorische grafritueel was bepaald aanstekelijk.

'Je wilt zeggen', probeerde ik samen te vatten, 'dat er altijd is gekeken naar *punten*, op de vierkante centimeter, maar dat je eigenlijk moet kijken de vierkante meters, naar grotere oppervlakten? Is dat het een beetje?'

Bart lachte. 'Zie je wel, dat hij het allemaal al weet?' zei hij.

De serveerster doemde op.

'Driemaal de aardbeien', zei ze opgewekt.

'Geweldig,' zei ik. 'Mag ik er nog een glas van uw *verrukkelijke* Riesling bij? Jij nog een spaatje, George?'

'En doe mij nog maar één biertje', zei Bart.

III

We zaten aan de koffie. Het terras was al voor het grootste deel leeggevloeid. De zakenmensen waren vertrokken; een paar oudere echtparen en een groepje keurige dames, reünistes van een jaarclub of iets dergelijks, waren blijven zitten.

< Oudheden in moderne media: een webpagina van het project Ancestral Mounds van de Leidse universiteit, waarin het publiek op de hoogte wordt gehouden van lopend grafheuvelonderzoek. (www.grafheuvels.nl)

‘Na die proefopgravingen,’ hervatte George zijn verhaal, ‘zijn studenten van mij eens wat oude rapporten over grafheuvels gaan doorspitten. Hoe zitten die in elkaar, waar is wél, waar is niet naar gekeken, enzovoort. Om een heel lang verhaal heel kort te maken: we raakten er steeds meer van overtuigd, dat die oude verslagen nog heel veel vragen open laten, en dat het tijd wordt, dat we eens gericht naar wat antwoorden gaan zoeken. Kortom, we pakken de draad van het grafheuvelonderzoek weer op.’

‘Dat is nogal een uitdaging,’ zei ik, ‘want als ik jullie goed begrijp, zijn er dus nog honderden van die dingen op te graven?’

‘We doen ze natuurlijk niet *allemaal,*’ zei Bart.

‘We hebben een meerjarenproject opgezet.’ zei George. ‘Het is net een paar weken geleden goedgekeurd. En we beginnen hier, bij de Echoput, bij die heuvels hierachter, waar we elkaar zijn tegengekomen.’

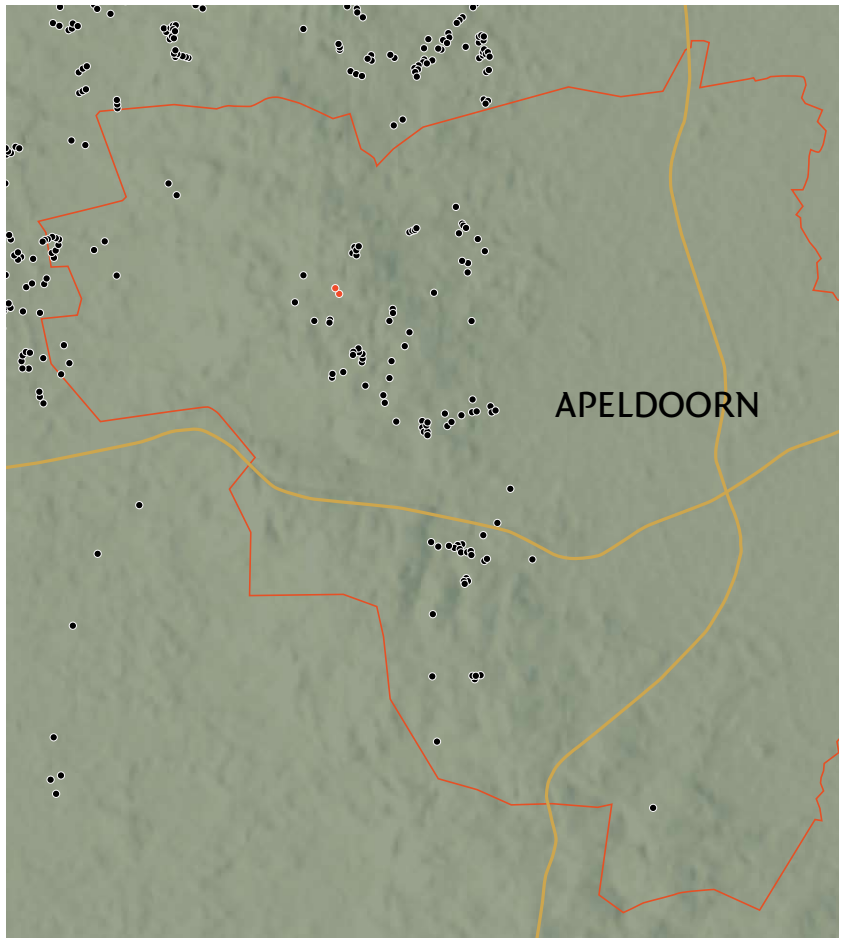

> Grafheuvels binnen de gemeentegrenzen van Apeldoorn, volgens gegevens uit de jaren ’70. Er liggen er waarschijnlijk tweemaal zoveel als op deze kaart.

^ *De door schatgravers zwaar beschadigde Heuvel Twee wordt aangevuld met zand tijdens een restauratiecampagne in 1999.*

‘Hoe kwam je daar zo bij?’ wilde ik weten. ‘Is het hier een veelbelovende plek?’

‘Combinatie van factoren’, ‘zei George. ‘We zijn op het spoor gezet door de archeoloog van Apeldoorn. Hier in de gemeente liggen meer dan honderdvijftig heuvels, waarvan niet meer dan tien procent is opgegraven, meestal lang geleden.We zijn er een paar gaan bekijken, en deze vielen ons op. Ze zijn nog maagdelijk...’

‘Niet helemaal’, corrigeerde Bart. ‘Weet je nog, die oude foto, met die schatgravers? Een jaar of vijftien terug hebben ze de heuvels wat opgeknapt, omdat ze er erg verfomfaaid bij lagen. In de kleinste zat toen een groot gat in het midden. Dat zal wel zijn gegraven door iemand die op zoek is gegaan naar het graf, wie weet wanneer.’

Ik snoof. ‘Had je dan niet beter een andere kunnen nemen?’ vroeg ik. ‘Je weet nu al, dat iemand je vóór is geweest.’

‘We weten niet, óf ze het graf er toen uit hebben gehaald’ zei George. ‘En het gaat ons niet alleen om het graf, dat zei ik al. We willen die heuvels allebei uitpluizen, kijken hoe ze zijn opgebouwd. Daarvoor hoeven ze niet helemaal op de schop, het meeste laten we zitten. Als we een graf vinden: mooi, dan weten we, hoe oud ze zijn. Maar daar komen we toch wel achter’.

‘Hoe oud *schat* je, dat ze zijn? Kun je dat niet aan de vorm zien, of zo?’ vroeg ik.

‘Aan de vorm niet, aan de omvang wel een beetje. Ik denk nu – maar hou me er niet aan – dat de kleine uit de Steentijd is, en de grote uit de Bronstijd.’

‘Zijn specialiteit, weet je nog’, knipoogde Bart.

Er klonk een dof gezoem. George stond op, rommelde in zijn zak, haalde zijn telefoon tevoorschijn.

‘O jee!’ zei hij, ‘u bent er al? Al lang? Nee, bij de Echoput – excuses – we komen er meteen aan.’

Hij hing op. ‘De houtvester van de Koningin’, zei hij verontschuldigend. ‘De grafheuvels liggen op het Kroondomein, en hij gaat erover. We hadden afgesproken om er samen naar te kijken – de tijd helemaal vergeten.’ Het was even over twee. ‘Neem ons niet kwalijk; we moeten terug.’

Ik maakte een afrekengebaar richting serveerster; de jongens bedankten me uitvoerig voor de gastvrijheid.

‘*Jullie* bedankt’, zei ik, ‘voor je inspirerende verhaal. Wanneer beginnen jullie te graven?’

‘Volgende week al,’ zei Bart. ‘We zitten hier drie weken, volgens de plannen. Kom je een keertje kijken?’

‘Ik dacht dat je het nooit zou vragen’, antwoordde ik. ‘Ik kom hier regelmatig langs, kijken hoe het huis in Twello vordert. Je ziet me wel een keer verschijnen. Kan ik zien, of je al een mooie pot te pakken hebt. Of een interessant grondspoor.’

We liepen samen richting parkeerplaats, ik naar de auto, zij naar het bospad.

‘Wist je trouwens,’ zei ik, ‘dat ik bijna vijftig jaar geleden, *precies* op deze plek, Wilhelmina nog ben tegengekomen?’

Hoofdstuk 3

De opgraving

I

Ik had me voorgenomen om al meteen de volgende week te gaan kijken op de opgraving. Het kwam er niet van. In Den Haag lag een spoedklus van een ministerie op me te wachten, zodat ik de dagen daarna zoet was met besprekingen, voorstellen formuleren en mensen storen op hun vakantieadres. In mijn Twello'se woning gingen de zaken opeens heel hard, zodat ik na mijn wekelijkse werkbezoek geen tijd had om langs de Echoput te gaan. De week daarop viel er echter een aangename pauze: mijn opdrachtgever op het ministerie was niet te bereiken, de aannemer en zijn mannen waren met de bouwvak mee, en ik kon mijn dagen zelf indelen. Op mijn gemak reed ik op een vrijdag, met open dak, richting Apeldoorn. Ik parkeerde bij het restaurant en liep de heuvel op.

Het had flink geregend die nacht. Het pad naar boven was glibberig en de bomen druppelden nog na, al scheen de zon volop. Vlak voor me stak een kleine pad wat stuntelig over. Ik hielp hem het bos in. Bij gebrek aan Groot Wild, dacht ik.

Op de heuveltop was de situatie volkomen veranderd vergeleken met twee weken daarvoor. In de lichtgroene begroeiing waren grote gaten geslagen, net als in de twee heuvels. Op en om de plekken grijs en donkergeel zand die waren ontstaan, liepen zo'n vijftien jongens en meisjes heen en weer met kruiwagens, plastic doosjes, papieren, camera's. De opgraving was duidelijk in volle gang, al had ik geen idee van wat ze deden; heel overzichtelijk leek het me allemaal niet. Ik bleef aan de rand van het plateau toekijken, op zoek naar de gezichten van George en Bart, maar ik herkende ze niet tussen de langharige en baardige types rond de grafheuvels. Er liep wel een forse man rond met een metaaldetector, maar dat was niet Bart. Ik aarzelde: aan wie moest ik nu iets vragen?

Op dat moment zonderde een meisje zich af van de rest en liep naar het pad. Ik schoot haar aan.

'George? Nee, die is naar Apeldoorn, voor een bespreking. Hij is er vanmiddag weer. Had u met hem afgesproken?' vroeg ze.

'Dat niet', zei ik, 'dat wil zeggen – ik had gezegd dat ik eens zou komen kijken, als ik in de buurt was. Bart is er ook niet?'

‘Die komt ook pas vanmiddag, die moest in Leiden wat dingen regelen. U heeft geen geluk! Maar daar staat Robert, die jongen met het baardje; die vervangt George. Vraagt u het even aan hem.’.

Ik zag er tegenop om alles aan deze nieuwe figuur uit te leggen, maar hij had maar een half woord nodig.

‘Ah! u bent de meneer van de zalm en de aardbeien! George heeft me reeds verwittigd... hij is er helaas niet, vanmorgen.’

‘Ik weet het,’ zei ik, ‘ik kom alleen even kijken hoe jullie vorderen. Hebben jullie al wat gevonden?’

‘De gebruikelijke vraag’, glimlachte hij; ‘alleszins, al zal het u misschien wat teleurstellen. Kom mee, ik zal u één en ander tonen... Duncan! Peter! jullie redden je wel? Ik ben even een kwartiertje met deze meneer bezig.’

Twee jongens zwaaiden vanaf de voorste heuvel bemoedigend met hun schop.

‘U had beter andere schoenen aan kunnen trekken’ vond Robert, met een blik op mijn met gelige leem besmeurde instappers. ‘De bodem is hier altijd wat vochtig, zeker als het flink heeft geregend.’

Ik haalde mijn schouders op.

‘Een les voor de volgende keer’, zei ik. ‘Verder hebben jullie goed weer, dacht ik?’

‘Er valt elke dag wel een bui, maar dat is niet zo erg. Ja, alles zit mee: het weer, de ploeg – we hebben leuke mensen – allemaal studenten – en we bivakkeren in een prachtige villa bij Beekbergen.’

‘Het goede leven’, zei ik.

‘Maar niet altijd zalm en aardbeien,’ lachte Robert. ‘Toine! heb je nog wat voor meneer hier?’

De aangesprokene, de grote man met de metaaldetector, schudde het hoofd.

‘T is nie veul’, zei hij.’ ‘k Ga juist weer naar de grote heuvel, bij Peter kijken, die is net aan het peuren.’

‘Laat hem rustig aan doen’, waarschuwde Robert, en tegen mij: ‘’t zijn fanatiekelingen, het ploegje op Heuvel Eén.’ Hij ging me voor naar Heuvel Twee, de kleinere van het paar.

∨ Deze onherkenbare roestkoek was een van de vijf stukjes metaal die in de grafheuvels werd gevonden. Drie kwamen uit Heuvel 1, en twee lagen daaronder. Die bleken van belang te zijn voor de datering van de heuvel, zoals op p. 48 zal blijken.

∨ De detectorspecialist bekijkt een van de weinige stukjes metaal die hij bij de Echoput `oppiepte'.

II

Heuvel Twee was behoorlijk veranderd sinds de laatste keer dat ik hem zag. De varens waren eraf getrokken, het lange gras was vertrapt. Er waren twee grote, tegenover elkaar liggende taartpunten uit het heuvellichaam weggegraven, zodat nog maar de helft ervan overeind stond. Uit één van de glad afgestoken wanden van zand stak een boomstronk naar buiten. Twee jongens waren ernstig bezig een laagje zand weg te scheppen, bijna millimeter voor millimeter, alsof ze een zandkunstwerk aan het maken waren.

'Jullie hebben aardig huisgehouden', merkte ik op. 'De helft is weg.'

'Ha', zei Robert, 'zeker is er huisgehouden in deze heuvel – maar niet door ons! Kijk –' hij wees op het midden van de heuvel, waar een diep gat zat. 'Ziet u dat gat? Dat hebben wij uitgegraven, maar het zit er al heel lang, honderd jaar minstens. Het heeft een tijd open gelegen; toen is het zo'n vijftien jaar geleden opgevuld met wit zand, bij een opknapbeurt. Dat hebben we er allemaal uitgehaald. Nu kunnen we precies zien, hoe groot

∨ Lang geleden door schatzoekers uitgegraven, in 1999 met zand opgevuld en in 2007 weer blootgelegd: de kuil in het midden van Heuvel 2.

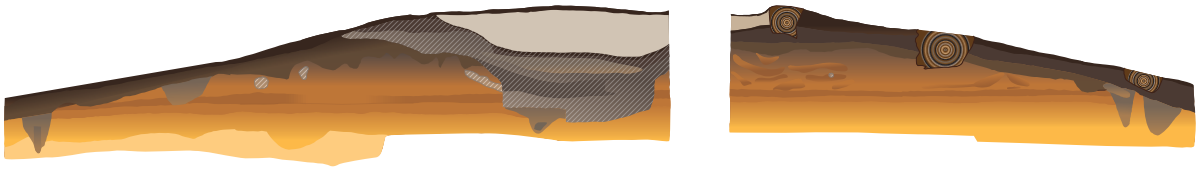

dat gat was. Het gaat helemaal tot onder de heuvel, en er middenin – naar de plek, waar ooit het graf zat.'

'Schatgravers zeker?' speelde ik de kennis die ik op het terras van de Echoput had opgedaan, listig uit.

'Schatgravers', beaamde hij. 'We hebben nergens kunnen vaststellen dat hier een archeoloog heeft gegraven...'

'... zoals Holwerda', onderbrak ik hem, hengelend naar erkenning als geïnteresseerde leek. Maar Robert gaf geen krimp:

'Och ja, Holwerda, of iemand anders. Maar daar is dus niets van bekend. En omdat dit in het Kroondomein ligt, zal deze opgraving wel niet met toestemming van de eigenaar – of eigenaresse – zijn uitgevoerd.'

Hij haalde een stukje gladde steen uit zijn zak.

'Kijk, een wetsteentje, dat vonden we in de vulling van de kuil. Dat hebben de heren zeker gebruikt om de schop mee bij te slijpen. 't Is aardig, maar ik had liever het graf gehad.'

'Daar is helemaal niets meer van over?' vroeg ik.

'Niets dan het spoor van de grafkuil, of wat daar nog van over is. Ziet u?'

Ik zag met enige goede wil een vage bruine vlek, niet meer dan dat, maar ik knikte enthousiast.

'Opmerkelijk trouwens: 't was een forse rechthoekige kuil, of er iemand uitgestrekt in begraven heeft gelegen; nochtans werd in deze tijd iedereen gecremeerd. Dan had een kleinere kuil toch volstaan.'

Er kwam weer een intelligente archeologische vraag bij me op.

'"In deze tijd", zeg je – jullie zijn er dus wel achter, hoe oud de heuvel is?'

'Ah, dat is nog zeer onduidelijk', antwoordde Robert. 'We hebben daarover weddenschappen afgesloten, al vóór de opgraving. George zegt: deze is nog Jonge Steentijd, de grotere is Bronstijd. Dat was ik met hem eens. Voor Heuvel Twee, deze dus, leken we gelijk te krijgen, al de tweede of derde dag. Toen vonden we een klein scherfje van steentijdaardewerk – een klokbekertje. En daarna nóg een scherfje, waarschijnlijk ook uit die tijd.'

'Dan heb je dus wel een soort van aanwijzing', meende ik.

^ Op de profieltekening van Heuvel 2 is de diepe, met zand opgevulde ingraving in de top te zien. In het rechter deel is aangegeven, waar bomen hebben gestaan. Links en rechts onderaan steekt het spoor van de vroegere kringgreppel in het zand van het 'oude oppervlak'.

^ Niet prehistorisch, wel onderdeel van het verhaal van Heuvel 2: een wetsteentje, waarmee waarschijnlijk de schatzoekers hun schoppen hebben aangescherpt.

^ *Het profiel van Heuvel 2, maar dan in de vorm van een fotomontage. De foto laat niet alle details zien die tijdens de opgraving met het blote oog wel konden worden waargenomen, en waarop de tekening op p. 32 is gebaseerd.*

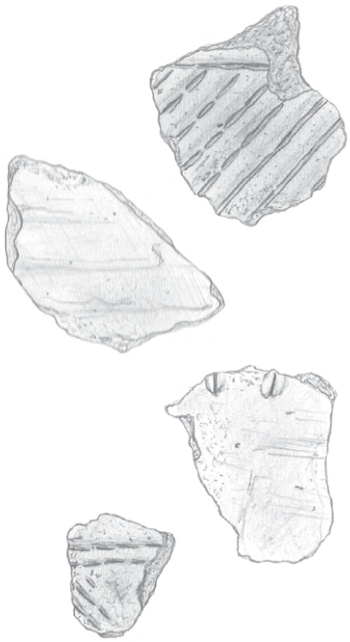

^ *Vier scherven uit Heuvel 2. De versierde scherven boven en onder dateren uit het einde van de Nieuwe Steentijd (2500-2000 v.Chr) en zijn als afval uit die tijd in de heuvel terecht gekomen tijdens de aanleg, of door graafwerk van dieren.. De tweede scherf van boven speelt een aparte rol in het verhaal van de heuvels, dat op p. 44 verder wordt verteld.*

'Ha, pas op: dat zegt nog niets, hè', waarschuwde Robert. 'Zo'n scherfje kan op alle mogelijke manieren in die heuvel gekomen zijn: het kan al eeuwen gezeten hebben in de grond waarvan ze de heuvel hebben gemaakt; een konijn of een das kan het in z'n hol hebben geschuffeld. En eergisteren vonden we trouwens ook nog een scherf uit een veel latere tijd – Bronstijd, IJzertijd misschien, moeilijk te zeggen. Maar géén Steentijd.'

Ik knikte begrijpend.

'Jullie gaan verliezen?' vroeg ik.

'Dat is nog niet gezegd. We moeten nog veel uitzoeken, we hebben nog houtskool dat gedateerd moet worden. En we zijn nog niet tot op het Oude Oppervlak – de grond onder de heuvel, dus de grond waar de makers overheen hebben gelopen. Maar als ik afga op wat ik nu heb gezien... heb ik wel twijfels over die ouderdom... *grote* twijfels.' Hij glimlachte fijntjes.

'En nog iets,' vervolgde hij. 'Het gebeurde vaak dat een grafheuvel werd opgeworpen vlakbij een oudere. Daar konden eeuwen verschil tussen zitten, wel duizend jaar of meer; de mensen wisten, dat het een oud graf was – niet hóe oud, natuurlijk. Maar hier is het anders. Heuvel Twee is het kleine tweelingzusje van Heuvel Eén. Ik zal het laten zien, u zult opkijken!'

III

Het was vooral Robert die opkeek toen we bij Heuvel Eén aankwamen. Er was uit het niets een TV-ploeg opgedoken, die bezig was met camera's, statieven, kabels en portofoons. Het meisje dat me had opgevangen, kwam met een hulpeloos gebaar naar ons toe.

'Het was afgesproken,' zei ze, 'met de afdeling Communicatie. Maar George is er niet! En ze moeten van alles... neem jij dit over?'

Robert zuchtte diep.

‘Het moet maar’, zuchtte hij, ‘maar dit is niet echt iets voor mij. Man! zo kom ik nooit aan werken toe.’

Hij draaide zich naar me om. ‘Niets persoonlijks, natuurlijk...’

‘Natuurlijk niet’, stelde ik hem gerust. ‘Ga rustig je gang. En een tip van een ouwe rot – want hier heb *ik* nou weer verstand van – laat je niet opjuinen, niet intimideren. *Zij* hebben *jou* nodig, niet andersom. Is dit het Acht-Uurjournaal? Zo te zien niet. Dan stelt TV niks voor, jongen. Haal diep adem, zeg wat je moet zeggen en blijf de baas. Als het ze niet bevalt, gaan ze maar klagen bij de Koningin.’

Robert lachte scheef.

‘Vooruit, ik zal me trachten te vermannen,’ zei hij. ‘Manon – wil jij meneer de plaggen laten zien? en het graf? Het ligt in de keet. Niks door elkaar halen, denk erom.’

‘Ja baas’, zei Manon. Robert sjokte naar de cameraploeg toe; ik liep met Manon – ‘voorzichtig, hierlangs, niet op het vlak lopen’ – de taartpuntvormige inham in Heuvel Eén in.

‘Hier hebben we maar één kwadrant gemaakt’, zei Manon.

Geen vak zonder eigen jargon, dacht ik weer.

‘We dachten dat we zo het centrale graf wel te pakken hadden,’ging Manon door, ‘maar we zitten er naast. Er is veel aan de heuvel gerommeld. Een jaar of wat geleden hebben ze hem opgeknapt met zilverzand. Maar dat hadden ze beter niet kunnen doen. De vorm is helemaal anders geworden; ze hebben er een bol van gemaakt, en hij was van boven plat. Uitzonderlijk trouwens. En ze hebben nogal zware graafmachines gebruikt, die hebben aan deze kant de hele boel kapotgereden.’

We waren bij het groepje jongens aanbeland die, net als in Heuvel Twee, het zand in laagjes weggroeven, maar nog zorgvuldiger en gedrevener, zo leek het.

^ Een interview voor de plaatselijke radio. De opgraving trok de nodige publieke belangstelling.

v De sporen van het zware materieel dat in 1999 werd ingezet om Heuvel 1 te restaureren, werden bij de opgraving weer zichtbaar.

‘Robert zei, dat deze heuvel een soort kopie is van die kleine,’ zei ik.

‘Klopt,’ zei Manon. ‘Of andersom. Kijk maar hier, in het profiel – in de wand, zal ik maar zeggen. Zie je al die lijntjes? Die laten precies dezelfde structuur zien als van Heuvel Twee.’

In het zand van het heuvellichaam was een wirwar van zwarte strepen te zien, een structuur als op een somber getint camouflagepak. Ik herinnerde me dat verschijnsel inderdaad van de andere heuvel, maar had er niet zo op gelet.

‘Ik zie het’, zei ik. ‘Maar wat *is* het? Ik bedoel: wat stelt het voor, dat patroon?’

‘Plaggen!’ zei een van de gravers. ‘Heideplaggen. Nou ja – wat er van over is.’

‘Peter is *gek* op plaggen’, zei Manon vergoelijkend.

‘Maar het *is* ook mooi, zo’n plag!’ riep Peter. ‘Moet je zien. Als er een tijdje hei op zandgrond groeit, krijg je op den duur een bodem – een laagje verteerde planten, hoe leg ik dat nou uit – dat is dat zwarte streepje. dat blijf je gewoon zien. Wat hebben ze nou gedaan?’

∨ De omtrek van heideplaggen, meer dan 2000 jaar geelden opgestapeld, tekenen zich af op een van de onderste niveaus van Heuvel 1. De contouren waren in werkelijkheid minder scherp dan op deze foto; ze zijn aangekrast om het tekenen te vergemakkelijken.

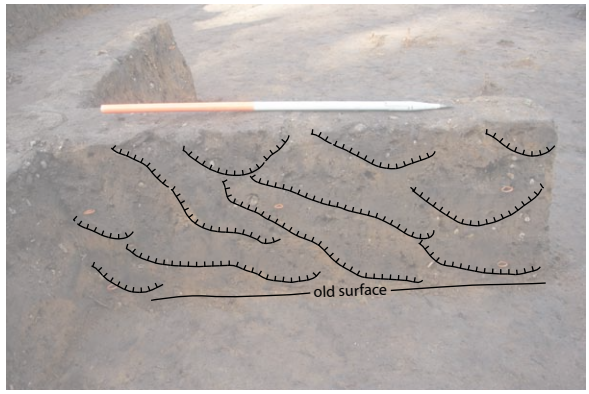

^ Plaggen in een `profieldam' van Heuvel 1. Op de tekening rechts is duidelijker te zien, hoe ze dakpansgewijs waren opgetast.

'Vertel', spoorde ik aan. 'Dit heb ik nou altijd willen weten.'

Peter hurkte tegen de wand, volgde met zijn wijsvinger de strepen en vlekken.

'Ze hebben hier de hei afgeplagd. Zware plaggen, van ruim een halve meter lang, twintig centimeter dik – je kunt ze meten, ook na zoveel duizend jaar nog. Zo weten we trouwens, dat hier toen al hei lag. Maar dat is nou even niet belangrijk. De vraag die wij ons moeten stellen, is: wat doen ze dan met die plaggen?'

'Zeg het maar,' zei ik.

'Ze stapelen ze op, op z'n kop. Kijk: die fijne lijntjes, dat is een laagje grond, dat zat in de bodem toen, dus *onder* de planten. Nu ligt het lijntje grind *op* de zwarte laag. Zie je?'

Ik zag het eigenlijk niet helemaal, of helemaal niet, maar Peter ging onverstoorbaar door.

'Ze stapelen ze op: eerst gewoon, boven op elkaar, op de grafkuil. Die kun je niet zien; die zit daar nog ergens in de heuvel, maar je ziet wel de stapel plaggen. Dat is het begin, de kern van de hele heuvel. Dan leggen ze er meer plaggen schuin tegenaan' – hij wees met de punt van een troffeltje naar het verschuivende strepenpatroon – 'en naar de randen toe liggen ze bijna plat. Daar wordt het ook een beetje een zooitje. We hebben de indruk, dat er met verschillende ploegen aan is gewerkt.'

'Dat moest ook wel,' zei Duncan, zijn kompaan, 'er ligt in die twee heuvels samen voor zo'n duizend vierkante meter aan plag. Zestig bij dertig centimeter, en dan twintig centimeter dik, reken maar uit wat dat weegt.'

'En Heuvel Twee is dus net zo opgebouwd,' herhaalde Manon. 'Ze moeten dus gelijktijdig of heel kort na elkaar zijn aangelegd. Door dezelfde mensen.'

‘Maar wanneer *precies* –’ begon ik.

‘Weten we niet’, zeiden ze in koor.

‘Ik zeg IJzertijd’, zei Peter.

‘Laat George het maar niet horen’, lachte Duncan. ‘Die wordt daar héél verdrietig van.’

Op dat moment kwam Robert aanstappen. Hij keek opgelucht.

‘Is het allemaal gelukt?’ vroeg ik. ‘Valt ermee te praten?’

‘Ze vallen reuze mee,’ zei hij, ‘ze zijn heel geïnteresseerd. Heel anders dan die juffrouw van laatst. Die vroeg of ik een Belgische vluchteling was, en of de Koningin dat gat in Heuvel Twee had gegraven. Ik dacht dat ik *gek* werd.’

‘Die was echt maf’, lachte Peter.

‘Ze willen nu een paar studenten interviewen, voor de sfeer’, zei Robert. Manon – of Duncan – nemen jullie dat even waar? Ik *moet* echt even wat regelen, ik heb vanmorgen nog *niks* gedaan. Waar blijft Bart trouwens? Hoe laat is het?’

‘Twaalf uur, net geweest’, meldde ik. ‘Hoor eens, ik hou jullie van je werk. En het is voor mij zo’n beetje lunchtijd. Ik kom een andere keer nog wel terug.’

‘Ah, u gaat aan de zalm en de wijn’, raadde Robert. ‘Kom anders vanmiddag, zo na drieën. Dan gaan we al een beetje inpakken, dan is George er ook; hij kan u zijn laatste briljante inzichten openbaren.’

‘Dan doe ik dat’, beloofde ik.’Geen zin om mee te gaan? Ik trakteer.’

Robert glimlachte.

‘Excuseer’, zei hij. ‘Ik heb een grafheuvel op te graven.’

Ik nam afscheid van de ploeg en daalde af, naar de Echoput.

IV

Hoewel ik laat kwam aanzetten op het terras, was het een stuk minder druk dan de vorige keer; de vakantie had duidelijk toegeslagen.

Ik was de afgelopen weken nogal eens zwaar wezen tafelen en deed het dus wat rustig aan, die middag: carpaccio, met één glas pinot noir en een espresso toe.

‘’t Is drukkend, vandaag’, merkte ik op toen de koffie werd bezorgd.

< Het moet veel van de ruggen en armen van de ijzertijdbewoners hebben gevergd om de duizenden plaggen – zo’n 12 kilo per stuk – uit te steken, te versjouwen en op te stapelen.

^ *Onder het toeziend oog van de metaaldetectorspecialist zijn een onderzoeksassistent en een student bezig het oppervlak onder Heuvel 1 schoon te schaven.*

‘Er is onweer voorspeld,’ beaamde de serveerster. ‘Als u het goed vindt, doe ik de parasol alvast omlaag; de zon is toch weg.’

‘Zeg, doet de Echoput het nog?’ vroeg ik. ‘Als jongetje mocht ik daar graag vieze woorden in roepen.’

De serveerster glimlachte scheef.

‘Daarom zit de deur nu op slot,’ zei ze, ‘we kregen téveel klachten’.

Ze draaide zich om en ging elders parasols inklappen. Brutaal, dacht ik, maar het kan nét.

Ik haalde twee tijdschriften van binnen en bladerde die op mijn gemak door. Om kwart voor drie rekende ik af en liep weer naar boven, jasje over de schouder, af en toe een zakdoek over mijn gezicht halend. De lucht was op een gekke manier geelgrijs, de luchtvochtigheid negenennegentig procent, zo te voelen.

Op weg naar boven haalde Manon me in, met een laptoptas over haar schouder.

‘George is er nog niet,’ zei ze. ‘Maar ik zou u het graf nog laten zien. Het ligt in de keet.’

Voor de keet zat de metaaldetectorman uit te blazen. ‘’t Is geen soort van weer’, pufte hij. ‘Ik zweet me een ongeluk.’

Op de open plek was de atmosfeer inderdaad verstikkend. De studenten, die ik een paar uur eerder nog zo fanatiek bezig had gezien, schuffelden nu futloos met hun troffeltjes, of leunden op hun schoppen, een karton lauw mineraalwater in de hand. Bij Heuvel Twee zag ik Robert in gesprek met de TV-ploeg, maar aan zijn lichaamstaal zag ik dat hij bezig was ze weg te krijgen.

In de keet was het al helemaal niet te harden. Manon pakte een plastic krat, ik nam op haar verzoek twee klapstoeltjes mee, en we installeerden ons langs de bosrand.

'Laat zien, je graf,' nodigde ik uit.

In de krat zaten twee plastic zakken. Ze gaf me er één van in handen, een kilo grijswitte stukjes en brokjes oermens.

'Dit is hem,', zei ze, 'of haar, dat moeten we nog uitzoeken. Het is tamelijk compleet.'

Tamelijk compleet, mijmerde ik. Zo loopt het dus met je af: in kleine fragmenten in een plastic zak, met een kaartje erbij met een nummer erop. ECHOPUT VI S2. CREM.

'We denken dat het *twee* graven zijn. Ze komen allebei uit Heuvel Eén; ze lagen vlak bij elkaar. Deze' (ze tikte op de zak die ik vasthield) 'lag onder een boomstronk. Het grappige is: ze zien er net omgekeerd uit. Ik bedoel: in deze zit alleen maar bot, met een paar snippertjes houtskool, in deze

> Verbrande botresten van een dode uit Heuvel 1. Ze vormden een compacte hoop, wat erop wijst dat ze samen zijn begraven in een zak van textiel of leer die later is vergaan.

hier zit eigenlijk *alleen maar* houtskool, grote stukken ook nog, met een beetje bot ertussen.'

'En hoe verklaar je dat?' vroeg ik.

Manon haalde haar schouders op.

'Ik heb nou een paar van dit soort opgravingen meegemaakt, van grafheuvels,' zei ze, 'en er is letterlijk geen één graf hetzelfde. De één is verbrand, de ander niet; de één zit keurig in een pot, van de ander hebben ze alleen maar wat stukkies bij elkaar geraapt. Zoals in deze zak: ze hebben een paar botjes uit de brandstapel gevist, de rest is rotzooi. Terwijl die zak van u – sorry – daar hebben ze echt hun best gedaan, zoveel mogelijk van de botjes zo schoon mogelijk te verzamelen.'

Ik staarde in de hoop verbrand bot.

'Het is niet bepaald *as*,' merkte ik op.

'Daar was zo'n houtvuur niet heet genoeg voor,' zei Manon, 'en bovendien: als *u* gecremeerd wordt, blijven er ook flinke stukken over, ook in de beste oven. Van je schedel en je dijbeenderen vooral. Tegenwoordig wordt dat keurig vermalen, in een soort koffiemolen. Maar daar heb je als archeoloog niks aan natuurlijk.'

'Natuurlijk niet', mompelde ik. 'Maar hiervan – hiervan kun je straks nog zeggen wat voor iemand het was?'

∨ Losse stukjes verbrand bot tussen houtskoolfragmenten in de top van Heuvel 1. Het zou het restant kunnen zijn van een brandstapel bovenop de heuvel.

‘Ik niet, maar een specialist wel. Als er nog genoeg van het skelet over is – en dat denk ik wel – kan die zeggen of het een man of een vrouw was, en hoe oud die was toen die stierf, en hoe lang, en misschien zelfs of die ziek is geweest, of gewond. De gekste dingen vinden ze soms.’

‘En kunnen jullie dan ook zien, hoe lang geleden die persoon is doodgegaan?’ vroeg ik.

‘Dat bekijken anderen dan weer. Met C14 – radioactieve koolstof. Ze nemen een stukje bot, of een stukje houtskool, en dan kunnen ze dat bepalen, ja. Wel met een ruime marge. Maar toch.’

‘Dus dan weten jullie ook eindelijk, hoe oud de heuvels zijn,’ was mijn conclusie. ‘Waar heb jij op gewed?’

‘Ik? Bronstijd. Maar *deze* graven zeggen niks – die kunnen er véél later in zijn gemaakt. Deze zaten vlak onder de top van de heuvel. Nee, voor een datering zouden we het centrale graf moeten hebben, maar zover komen we niet.’

In de verte klonk zwak gerommel.

‘Onweer’, zei Manon.

‘Het was voorspeld’, zei ik. ‘Moeten jullie niet inpakken?’

‘Ik zet deze in ieder geval terug in de keet’, zei Manon.

We stonden op; Manon bracht de beide doden weg, ik wandelde naar de jongens in Heuvel Eén.

Toen viel er een stevige hand op mijn schouder. Ik draaide me getroffen om. Mijn archeologische kennissen van het eerste uur keken me vriendelijk lachend aan.

‘Ik dacht: die komt niet meer’, zei George. ‘Welkom.’.

‘Hai!’ groette Bart ‘Je bent net op tijd. We wouden zo een biertje gaan drinken.’

V

Bij Heuvel Eén zat de vaart er weer in. Tijdens ons babbeltje over de verbrande botten had ik niet gemerkt dat de lucht snel paarsgrijs was geworden, en dat een koele wind was opgestoken van het soort dat onweer, zo niet noodweer aankondigt. De studenten liepen, opgejut door Robert, af en aan om hun papieren en apparatuur in de keet te bergen; de jongens van de TV-ploeg haastten zich het pad af, beladen met statieven en koffers. Alleen Duncan en Peter schaafden nog het zand weg, gedreven, alsof ze de hele heuvel moesten weggraven vóór het begon te hozen.

‘Moet je kijken,’ lachte Bart, ‘de vonken springen van het grind. Doe je rustig aan, Pat?’

‘Ik wil dit spoor nog optekenen,’ hijgde Duncan, ‘het ligt half bloot; straks regent het weg. Ik ben zó klaar.’

‘Dan kunnen wij nog nét even kijken, hoe jullie gevorderd zijn’, zei George. ‘Heb je de plaggen al gezien? ja? *Mooi* hè. Zo scherp zie je ze niet vaak – je kunt de profielen hier prachtig lezen, dat heb je niet overal. Soms zie je bijna niks meer. Allemaal een kwestie van bodemvorming.’

‘Vanzelfsprekend’, zei ik. ‘En dat daar, die brede streep?’

‘Goed opgemerkt,’ grijnsde Bart, ‘je bent het vak nog niet verleerd. Dat is de greppel, die ze om de heuvel heen hebben gegraven. Dat deden ze meestal. Waar het goed voor was?’

‘We denken: een soort symbolische grens tussen de wereld van de levenden en die van de doden,’ vulde George snel aan. Hij wilde duidelijk niet

Schavende studentes in het uitgegraven kwadrant van Heuvel 2.

> Het spoor van de cirkelvormige greppel rond Heuvel 2.

de indruk wekken dat hij en zijn collega's het antwoord op bepaalde lastige vragen schuldig moesten blijven.

'Hier' – hij wees een paar vlekken in het greppelspoor aan – 'hebben palen in de greppel gestaan. Een paar maar; vaak zie je een hele rij palen. Misschien dat ze hier een poortje of een andere tijdelijke constructie hebben neergezet....'

'... in het kader van een ritueel, misschien,', vulde Bart aan. 'Er stond waarschijnlijk ook een paal naast één van de graven, bovenin de heuvel. Dat is niet zo gek, dat ze dat markeerden. Zie je ook wel vaker.'

George stond met de hand aan zijn kin het profiel te bekijken, alsof dat antwoord kon geven op prangende vragen – bijvoorbeeld, hoe lang geleden hier een paar zwaarbehaarde boeren de loodzware plaggen op elkaar hadden gekieperd, bovenop het graf van vader, opa of tante Toos.

Zijn vraag werd sneller beantwoord dan hij verwachtte, niet door het profiel maar door Duncan.

'Vondstalarm!!' gilde hij. Zijn makker Peter zat op zijn hurken bij het blad van Patricks schop. Hij tilde iets bruins op en hield het omhoog voor George, die zenuwachtig aan kwam lopen.

'Net gevonden ', zei Duncan. 'En hier is er nog één, vlak ernaast.'

George nam de scherf aan, veegde hem met de rand van zijn wijsvinger voorzichtig schoon. Bart boog zich over hem heen; Peter stond klaar met de tweede scherf.

‘Wat denk je?’ vroeg ik aan Duncan.

‘Ik denk nog helemaal niks,’ zei deze, ‘dat laat ik aan de geleerden over.’

De geleerde in kwestie had inmiddels de eerste scherf aan Bart doorgegeven en de tweede van Peter overgenomen. Robert kwam nu ook aanzetten, twee of drie studenten in zijn gevolg.

‘Wat is het?’ vroeg hij.

‘Ik weet het niet *helemaal* zeker,’ zei George benepen,’en ik zeg het niet graag... maar dit *lijkt* me IJzertijd.’

Bart gaf zijn scherf aan Robert, die hem snel tussen zijn vingers liet ronddraaien.

‘’t Is te zeggen...’ prevelde hij, ‘... het *lijkt* mij ook zo te zijn...’

‘Bart?’ vroeg George.

‘IJzertijdhondebrokken’, knikte Bart. ‘Zit je op het Oude Oppervlak?’

‘Absoluut’, zei Duncan. ‘Kijk –’ hij nam George bij de arm en wees met zijn schop op bepaalde verschijnselen, die mij volstrekt onduidelijk waren maar George ernstig deden knikken.

‘Ha’, lachte Peter vergenoegd. ‘ga ik toch nog winnen – bijna *niemand* heeft volgens mij IJzertijd.’

‘Erg knap, jochie’, stootte Bart hem gemoedelijk aan. ‘Behalve ik dan, hè.’

George wendde zich tot de groep belangstellenden.

‘Dames! heren!’ riep hij semi-plechtig. ‘Ik kan jullie een voorlopige – let wel – een *hele* voorlopige uitslag doorgeven. Heuvel Eén van de Echoput lijkt te zijn opgeworpen in de IJzertijd. Voor Heuvel Twee zal wel hetzelfde gelden. Gegevens over een meer exacte datering zullen nog even op zich laten wachten.’

Een zwak gejuich en een bescheiden applaus klonken op uit het groepje. Meteen daarop schoot, als een bevestigend teken van een archeologisch geïnteresseerde dondergod, een bliksemflits door de nu bijna zwarte lucht; het frisse groen op de heuvel lichtte wit op.

‘Inpakken jongens, nu als de sodemieter’, bulderde Bart, ‘Ik wil droog thuiskomen.’

Iedereen schoot weg. Ik bleef alleen achter met George, die nog steeds de scherf bevoelde.

‘Teleurgesteld?’ vroeg ik.

‘Ja – nee, helemaal niet’, herstelde hij zich snel. ‘IJzertijd is niet mijn periode, dat geef ik toe – maar het gaat mij om het verzamelen van nieuwe resultaten. En dit is wel *zo* volkomen onverwacht – zo’n grote heuvel,

^ Onooglijke maar belangrijke scherven. De bovenste werd gevonden op het `oude oppervlak' onder Heuvel 1, de onderste in dezelfde omstandigheden, maar dan onder Heuvel 2. Ze zijn afkomstig van dezelfde pot. Dat kan alleen maar betekenen dat die pot kapot is gegaan of gemaakt en de scherven zijn verspreid, kort voordat beide heuvels kort na elkaar werden opgeworpen.

^ *De opgraving in volle gang, met links de ladderstellage van waaruit onder andere de foto op p. 43 is genomen.*

twee, van hetzelfde soort, geïsoleerd op deze hoge plek – uit de IJzertijd – dat is heel ongewoon. Nee, ik ben *zeker* niet teleurgesteld.'

Een tweede flits, met vier seconden later een zwaar gerommel.

'Het komt dichterbij', zei George.

'Ik ga rennen!' zei ik. 'Luister eens, ik vond het *waanzinnig* interessant – hoe hoor ik van je, hoe het is afgelopen?'

'Ik heb geen kaartje', schutterde George. 'Bel over een paar weken naar de universiteit, Faculteit Archeologie, gewoon vragen naar mij. Altijd welkom!'

Hij zwaaide me uit, terwijl ik me langs het pad naar beneden haastte.

Ik was te laat bij de auto om de eerste dikke druppels te ontlopen, maar op tijd om niet doornat te worden. Toen ik de parkeerplaats afreed, passeerde langzaam een grote zwarte auto. Ik keek naar de achterruit. Daarachter zat, onmiskenbaar, de Koningin.

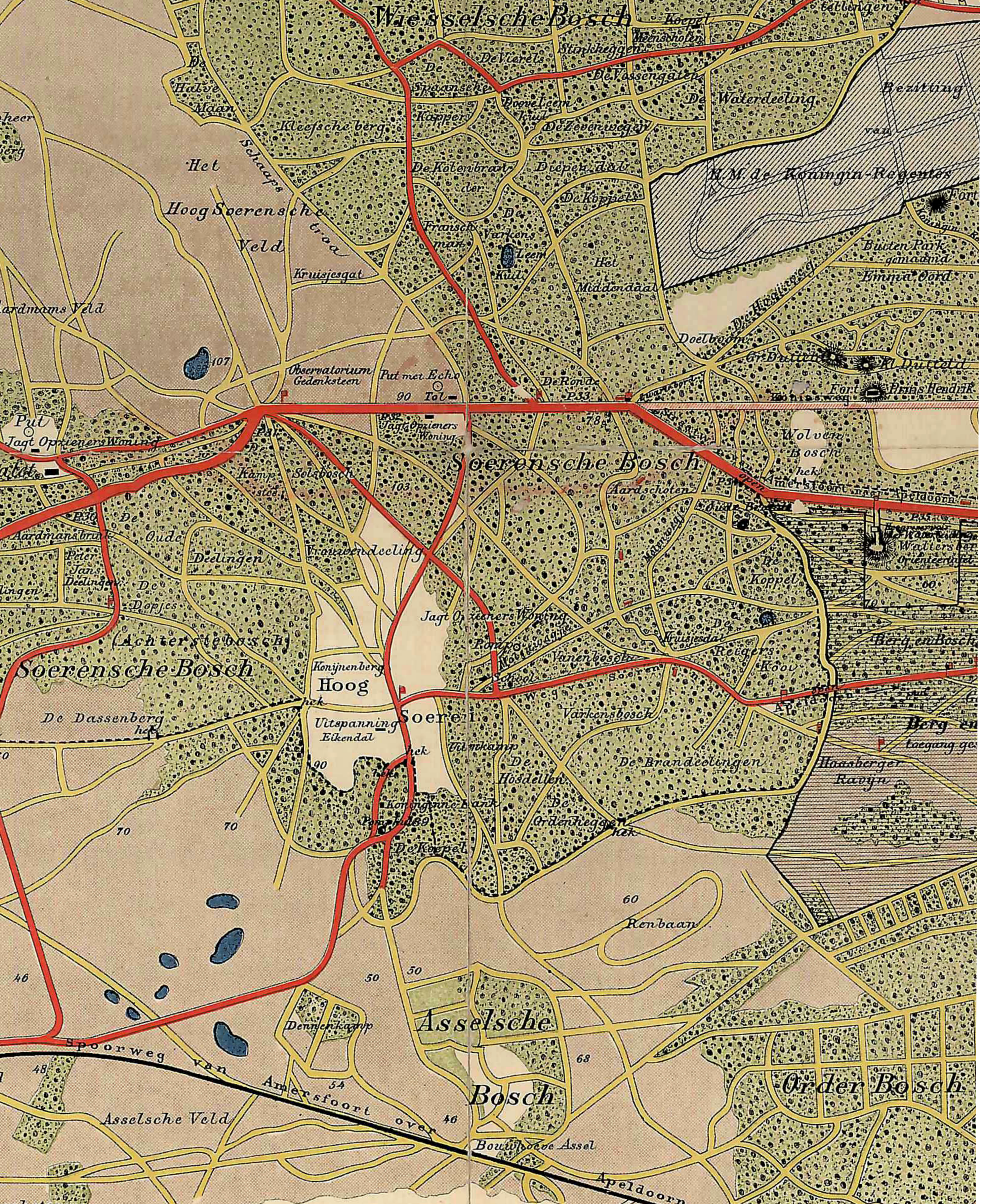

Wiesselsche Bosch
Koppel
De Viersel
Stinkheggen
De Swaansche
De Vassengaten
De Waterdeeling
Bezitting
van
H.M. de Koningin-Regentes
Kleefsche berg
Kopper
De Zevenwegen
De Halve Maan
Het Hoog Soerensche Veld
Schaaps kooi
De Koterbrander
Diepen dal
De Koppel
Fransche mans
Leem Kuil
Het Middendaal
Buiten Park genaamd
Emma Oord
Kruisjesgat
Aardmans Veld
Doelboom
Gr. Duiltje
Kl. Duiltje
Fort Prins Hendrik
Observatorium Gedenksteen
Put met Echo
Tol
De Ronde
Put
Jagt Opziener Woning
Jagt Opzieners Woning
Soerensche Bosch
Wolven Bosch
Kamp
Aardscholen
Oude Brug
Aardmansbrug
Oude Delingen
Vrouwendeeling
Peter Jan Delingen
De Dopjes
De Koppel
Jagt Opzieners Woning
Pomp
School
Vanenbosch
Kruisjesdal
Reigers Kooi
Berg en Bosch
Achterstebosch
Soerensche Bosch
Konijnenberg
Hoog Soeren
Varkensbosch
De Dassenberg
hek
Uitspanning Eikendal
De Hosdellen
De Brandeelingen
Haasberger Ravyn
De Ordenkeggen
Koninginnebank
De Koppel
Renbaan
Dennenkamp
Asselsche Bosch
Order Bosch
Spoorweg van Amersfoort over Apeldoorn
Asselsche Veld
Bouwhoeve Assel

Hoofdstuk 4

De echo's

I

Het waren de mistige, besluiteloze dagen tussen Sint en Kerst, waarin iedereen zich voorbereidde op de feestdagen en de vakantie, al duurde dat nog twee of drie weken. Een enkeling werkte door tot 24 december, vijf uur, maar velen begonnen al vrijwel direct na vijf december af te bouwen.

Zo ook ik. Ik had een bewogen zomer en najaar achter de rug: onverwacht grote opdrachten, afgewisseld met de noodzakelijke handelingen rond het huis in Twello. Maar op de laatste dag van november kon ik er dan toch in, en twee dagen later deed ik mijn factuur voor een grote overheidsklus op de bus. Ik kon achterover gaan zitten – behalve dat er daags voor Sinterklaas wéér een ambtenaar belde met het verzoek om offerte voor een opdracht. Ditmaal ging het om een groot verkennend onderzoek naar de economische waarde van cultureel erfgoed. Het was in dat kader, dat ik eindelijk eens belde naar de Faculteit der Archeologie in Leiden, en daar al snel met George verbonden werd.

Het duurde even, voor hij wist wie hij aan de lijn had.

'Ha!' zei hij, 'de man van de Echoput! Wat toevallig: we hebben net een voorlopig verslag klaar – Robert is bezig met de redactie. Als je daarvoor belt, kun je beter even wachten tot het helemaal af is.'

Ik vertelde hem, dat ik heel benieuwd was om de slotconclusies van zijn onderzoek te vernemen, maar dat ik hem eigenlijk nodig had voor advies. Wilde hij me eens te woord staan over de publieke belangstelling voor archeologische monumenten – grafheuvels, bijvoorbeeld?

Hij lachte aarzelend.

'Ik weet niet zeker, of ík daarvoor nou de aangewezen persoon ben,' zei hij, 'de universitaire wereld is wel héél apart, hoor... misschien...'

'Misschien zijn er andere, betere zegslieden', onderbrak ik hem, 'heel waarschijnlijk zelfs. Maar het punt is: die ken ik niet, en jou wel. Hoe kan ik je overhalen om even met me te praten? Al is het maar ter introductie?'

Na vijf minuten waren we eruit. Zo kwam het, dat we kort voor Kerstmis rond de open haard van De Echoput zaten, met zijn vieren: George, Bart,

^ *De wetenschappelijke publicatie van het grafheuvelonderzoek bij de Echoput. Deze Engelstalige uitgave bevat alle informatie over de opgraving en de resultaten.*

Robert en ik, alle vier met een glas calvados in de hand om de koteletten van wild zwijn – 'geschoten door de Koningin zelf', veronderstelde Bart – beter te doen verteren.

'Je hebt ons wel erg verwend', vond George.

'Moet je luisteren. Jullie hebben kostbare adviestijd aan me besteed – drie academici – ik ben een hoop wijzer geworden – dit hele feestmaal trek ik af – waarschijnlijk verwennen jullie míj', suste ik. 'Maar, nu we hier toch zitten – bij de Echoput – '

'Begin jij?' vroeg George aan Robert. 'Het zit bij jou het meest vers in je hoofd.'

'Akkoord', stak Robert van wal.

II

'Als ik me goed herinner, heb je nog nét meegemaakt dat de ijzertijdscherven onder Heuvel Eén werden gevonden, die vrijdagmiddag, vlak voor het onweer. Toch? Goed. We kregen al snel méér zekerheid. De maandag daarop vond Toine – die met de detector – een stukje ijzer, *oud* ijzer, op hetzelfde oppervlak. IJzer vind je zelden, ook niet op vindplaatsen uit de IJzertijd, maar áls je het vindt, weet je in ieder geval dat je niet in de Bronstijd of Steentijd zit.'

'Dat kun je allemaal nog volgen?' vroeg Bart quasi-bezorgd. Ik knikte.

'Wat was het voor iets?' vroeg ik. 'Een wapen? een sieraad?'

'Zeker geen wapen,' zei Robert, 'een sieraad – misschien – 't was zeer slecht geconserveerd. Waarschijnlijk is het een haarspeld of iets dergelijks. Wat het daar deed? Ja, zeg het maar.'

'Maar die scherven, dat was iets anders', vulde Bart aan. 'Jij hebt die scherf toen nog gezien, die eerste scherf van Peter – twee? O, goed. Daarna zijn er nog méér van gevonden. Scherven van één en dezelfde pot – niets bijzonders op zich – behalve dat we later, bij het uitwerken, nóg een scherf vonden.Van die zelfde pot. Hoogstwaarschijnlijk.'

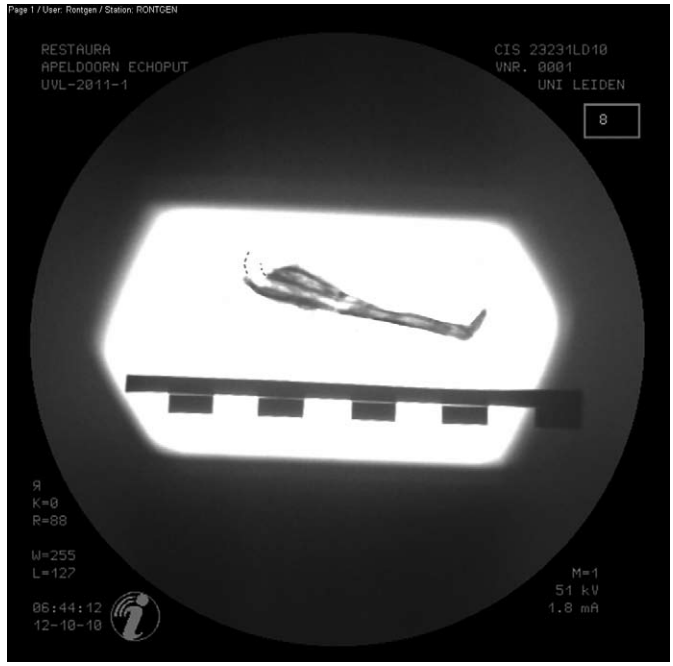

∨ Op de röntgenfoto van het klompje roest dat op p. 30 is afgebeeld, werd dit ijzeren voorwerpje zichtbaar. Jammer genoeg is niet precies te zeggen, wat het is; het lijkt het meest op een haak om iets mee vast te zetten. Omdat het van ijzer is, dateert het in ieder geval uit de IJzertijd, na 800 v.Chr.

Hij pauzeerde even, voor het effect. Maar ik hapte niet.

'Punt is, die laatste scherf lag óók op het Oude Oppervlak – maar dan *onder Heuvel Twee*!' zei hij triomfantelijk. 'Wat zegt dat, vraagt dan de leek? Dat zegt, dat de heuvels niet alleen zusjes van elkaar zijn op grond van hun volkomen vergelijkbare opbouw en structuur, maar óók nog een keer vlak na elkaar, of misschien tegelijkertijd, zijn opgeworpen.'

'Wat jullie al dachten', zei ik.

'Wat we al dachten', beaamde George. 'En het is nóg een keer bevestigd – door C14. We hebben houtskool uit de greppels van allebei de heuvels gehaald; greppels die zijn gegraven toen de heuvels werden aangelegd. Nou moet je een slag om de arm houden bij dat soort dateringen – het ene houtskool is het andere niet – maar de resultaten zijn wel frappant. Robert?'

Robert was even in calvados verzonken, maar hij herstelde zich snel.

'Heuvel Eén: opgeworpen ergens tussen 384 en 203 vóór Christus; Heuvel Twee tussen 392 en 204. Ook vóór, hè. Dat is een *onwaarschijnlijke* coïncidentie.'

Dat kwam mij ook zo voor, al vond ik de marge van bijna twee eeuwen wel wat groot.

'Dat klopt,' zei George, 'ik zei al: een slag om de arm. C14 is een goede aanwijzing, geen recept voor een exacte datering. Maar alles wijst op het eind van de Midden-, dan wel het begin van de Late IJzertijd. Niet, dat het veel uitmaakt in dit geval.'

'We weten namelijk verdomd weinig van die tijd, in ieder geval op de Veluwe', zei Bart.

'In feite', zei George, 'zijn deze heuvels volstrekt zonder context. Ze liggen los in de tijd, los in de ruimte: twee heuvels op een hoogte, in dezelfde tijd opgebouwd, een tijd waaruit we verder in de wijde omgeving *niets* hebben – geen sporen van nederzettingen, van graven uit dezelfde tijd – ze zijn uniek – we kunnen er alleen zo weinig van zeggen.'

Robert schudde zijn hoofd.

'Nu ja, weinig – we kunnen toch in ieder geval, op grond van wat we nu hebben onderzocht, een schets geven van hoe het hier ongeveer is toegegaan?'

'Ik hoop toch van wel', zei ik, de ober wenkend om een laatste ronde. 'Jullie zullen toch al die lieve studenten niet voor niets in de regen hebben laten ploeteren, drie weken lang?'

'Ik zal eens proberen,' zei George, 'hoever ik je tegemoet kan komen. Graag ober!'

III

‘Er was eens, zoals men zegt’, begon George, ‘er was eens een heuvel in een groot bos. Hij was zo’n 150 000 jaar gevormd door de ijskap die toen over het noorden van Nederland was geschoven. Wat ooit de bedding was geweest van een soort oer-Rijn, met al het grind en zand en leem dat daarin zat, werd opgestuwd en opgeschoven door de ijsmassa. Dat grind en die leem zitten nog steeds in de heuvel. Weet je nog hoe nat de grond er was? Dat komt door een leemlaag ter plaatse, die geen water doorlaat.’

‘En het grind heb ik ook gezien,’, herinnerde ik me. ‘In de plaggen... toch?’

De archeologen keken me eerst aan, alsof ik ze in de maling nam; toen lachte Bart breeduit, en maakte een gebaar van: ik had jullie toch gezegd, dat hij meer weet dan hij voorgeeft?

‘In de plaggen, klopt’, ging George door. ‘Goed – de ijstijd. Het ijs trok zich terug. Tienduizenden jaren lang werd de heuvel bijgeslepen door weer en wind en de bomen die er op groeiden, en de dieren die er in groeven en wroetten. Er kwam nóg een ijstijd, en er woedden stormen die de heuvel afdekten met zand. Toen het weer warmer werd, zo’n elfduizend jaar geleden, raakte het hele gebied bebost. Er trokken groepjes jagers door die bossen. Ze bezochten ook onze heuvel. Dat weten we, doordat we onder de grafheuvels kuilen hebben gevonden uit die tijd. Daarin zat wat houtskool – verder niets, jammer! – dat we hebben laten dateren. Ergens rond, zeg, 6000 voor Christus, hebben mensen hier een gat – of twee gaten – gegraven en er een vuurtje in gestookt. Dat is het enige spoor dat ze hebben achtergelaten; ze zijn vertrokken en voor zover we kunnen

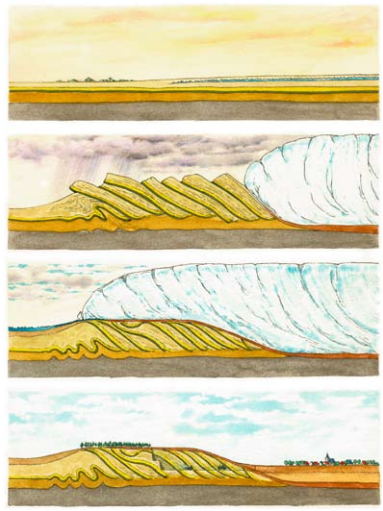

^ *Schematische weergave van de vorming van de Veluwe in de voorlaatste ijstijd, omstreeks 150.000 jaar geleden. De ijskap schoof als een bulldozer bodemlagen voor zich uit en herschiep die tot een heuvellandschap.*

< *Een vaag spoor in de bodem is het enige teken dat hier tussen 9000 en 5000 v.Chr. mensen hebben rondgelopen en een vuurtje in een kuil hebben gestookt. Het spoor was afgedekt door de duizenden jaren later opgeworpen grafheuvel.*

nagaan, is er toen duizenden jaren lang geen mens geweest. Voor langere tijd, dan.'

'Maar met die grafheuvels heeft dat niets te maken, begrijp ik', veronderstelde ik.

'Helemaal niets,' bevestigde Robert, 'maar we zijn graag volledig.'

'Vervolgens... vervolgens verandert, na 4000 voor Christus, het gebied van uiterlijk', ging George verder. 'Dat weten we door stuifmeel dat onder de heuvel bewaard is gebleven. In de lagen daaronder zie je de samenstelling ervan veranderen: stuifmeel van bomen verdwijnt, stuifmeel van heide gaat overheersen. Het is allemaal veel ingewikkelder dan ik het hier vertel, maar zo ongeveer moet je je dat voorstellen. In diezelfde tijd worden de jagers in het noorden van Nederland geleidelijk boer. Ze kappen het oerwoud dat hier sinds de ijstijd was ontstaan en leggen akkers aan. We kunnen constateren, dat het bos inderdaad verdwijnt. Maar stuifmeel van graan hebben we op de heuvel *niet* gevonden. Kennelijk is het bos wel gekapt, maar dan om te zorgen voor weidegrond voor vee. Op deze schrale zandgrond betekent 'wei' geen gras maar heide. De beesten vreten jongen boompjes en struiken weg, en er blijft een open vlakte over.'

'Zoals het nog steeds is, hier en daar, op de Veluwe,' meende ik.

∨ Bij Lunteren is een stukje boerenlandschap uit de IJzertijd gereconstrueerd, in de vorm van een serie vierkante, omwalde akkers, een boerderij en een graanschuurtje. Hoewel in de wijde omgeving van de Echoput geen sporen van bewoning zijn aangetroffen uit de tijd avn de grafheuvels, kunnen de mensen die er begraven werden, heel goed in deze omstandigheden hebben geleefd.

‘Zoiets,’ zei George, ‘maar de heidevelden van nu gaan waarschijnlijk niet zover terug. We kunnen wél vaststellen dat die prehistorische hei er duizenden jaren heeft gelegen. Af en toe hebben er mensen iets uitgevoerd op ‘onze’ heuvel. Er zitten hele kleine stukjes houtskool verspreid in de bodem; we denken dat de mensen af en toe de hei hebben kaalgebrand. Dan hebben we nog wat houtskool uit kuiltjes op de heuvel, gedateerd eind derde millennium voor Christus, en in de heuvel zat een scherfje uit dezelfde tijd – kan van alles betekenen – maar wát? Geen idee.’

‘Je moet hem niet zolang aan het lijntje houden’, vond Bart. ‘Straks gaat de tent hier sluiten, en dan ben jij nog bij de Oude Egyptenaren.’

‘Ik dacht al: wanneer komen die grafheuvels nou?’ viel ik hem bij.

‘Sorry’, lachte George. ‘Ik laat me meeslepen door mijn eigen verhaal. Ter zake.’

IV

‘De heuvel blijft deel van een heideveld,’ hervatte George zijn betoog, ‘eeuwen- en eeuwenlang, met schapen of koeien erop, en ongetwijfeld af en toe een mens, maar die laat dan geen sporen achter, geen scherfje, geen steentje, geen niks – ‘

‘*Totdat!*’ stak Robert zijn vinger waarschuwend op.

‘Totdat, op een moment tussen 400 en 200 voor Christus, een ploeg mensen die kale heuvel op komt lopen’, zei George. ‘Ze hebben een concreet doel voor ogen. Op twee plaatsen, dicht bij elkaar, kiezen ze een stuk grond uit en markeren dat door er op de één of andere manier een cirkel omheen te trekken. In het midden van elk van die cirkels graven ze een flinke kuil. Daarin begraven ze een dode. Tenminste: dat nemen we aan; we hebben maar van één zo’n kuil het spoor gevonden, in Heuvel Twee. Zoals je weet, zijn anderen ons al lang geleden vóór geweest en hebben ze weinig van het graf heel gelaten. Het andere graf ligt mogelijk – hopelijk! – nog intact onder het restant van Heuvel Eén.’

‘We nemen voor het gemak maar even aan, dat de twee graven tegelijkertijd zijn aangelegd’, onderbrak Robert hem. ‘In ieder geval heeft er maar zeer weinig tijd tussen gezeten.’

< Zó moet het zijn geweest, kort nadat de grafheuvels zijn opgeworpen. Rond de hopen opgestapelde plaggen ligt in de zone eromheen, waar de plaggen zijn gestoken, het zand nog bloot. Naar het noorden en noordwesten toe strekt zich een eindeloze heide uit.

^ *Naast Heuvel 2 hadden houten constructies gestaan, waarvan de kuilen van de palen werden opgegraven. Wat dit geweest is, is onbekend.*

^ *Vondsten uit de IJzertijd zijn schaars in de omgeving van de grafheuvels, Deze pot werd in 2002 gevonden bij Hoog Soeren, tijdens het ruimen van een oud Duits munitiedepot. Hij bevatte crematieresten en was dus gebruikt als grafurn. De urn dateert uit de Midden-IJzertijd en is afkomstig uit hetzelfde grafveld dat een eeuw eerder al was bezocht (p. 10 en 16).*

'Ze doen nóg iets op de gemarkeerde plekken', ging George door. 'Ze breken een pot – vraag me niet hoe, of waarom – en de scherven worden verspreid over het oppervlak. Dat zijn de scherven die de jongens vonden, die vrijdagmiddag, toen je bij ons was.'

'Die hondebrokken', lachte ik, met een veelbetekenende blik naar Bart; die trok een grimas.

'Precies. Die gaven al een globale datering aan: IJzertijd. De heuvels waren dus uit die tijd – of van lang daarna; dat had ook nog gekund.'

'Maar door het houtskool in de greppels weten we, dat ze inderdaad uit de IJzertijd zijn', bracht Robert in herinnering.

'Dat was een beetje jammer', zei George. 'Ik verloor mijn weddenschap. Maar we kregen er een prachtig verhaal over grafheuvelbouw voor terug.'

'De plaggen!' riep Bart. 'We konden precies vaststellen, hoe ze waren gestapeld – dat hebben we je toen laten zien. Wat we toen nog niet wisten, was dat ze op deze plek zelf zijn gestoken – het stuifmeel in de plaggen is hetzelfde als dat in de bovenlaag van het 'Oud Oppervlak' ónder de heuvels.'

v *Profieltekening van Heuvel 1, met de plaggenstructuur, de randgreppel en de bij de restauratie van 1999 aangebrachte laag licht zand. Links zijn punten aangegeven waar bodemmonsters zijn genomen.*

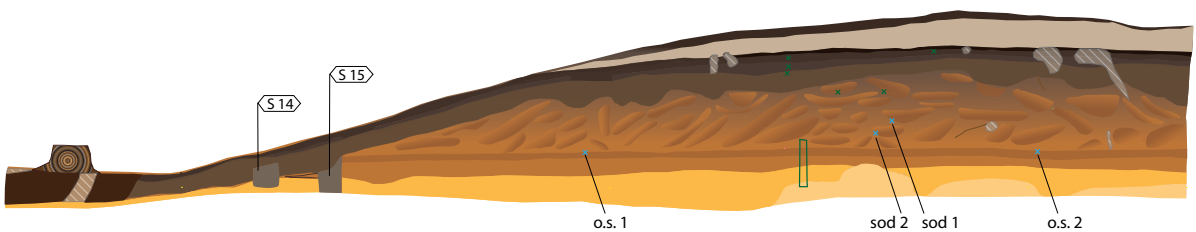

‘En dat was onaangeroerd’, zei Robert. ‘Vandaar dat we weten dat ze de plekken van de heuvels tegelijkertijd hebben vastgesteld en gemarkeerd – daaromheen hebben ze de plaggen weggestoken. Wel duizend vierkante meter, schatten we.’

‘Tenslotte’, rondde George zijn verhaal af, ‘hebben ze greppels om de heuvels gegraven; de greppels waaruit we het houtskool haalden voor de datering. In de greppel van Heuvel Twee hebben ze nog iets neergezet – een houten constructie – maar is niets meer van te bakken.’

Ik zette mijn lege glas neer en leunde achterover.

‘Daar liggen ze dan, jullie heuvels’, zei ik. ‘De doden eronder, de greppels eromheen, misschien een erepoort ervoor. En daar houdt het verhaal op?’

‘Nog niet helemaal’, zei George. ‘Er worden nóg een keer mensen begraven, bovenin de heuvel – de crematiegraven die Manon je heeft laten zien.’

‘Zijn jullie er al uit, wat voor mensen dat waren?’ vroeg ik. ‘Ik begreep van jullie studente, dat je zelfs uit die verbrande botjes nog iemand kunt reconstrueren.’

‘Bij dat ene graf, die hele bulk botten, is dat gelukt’, zei Bart. ‘Man, leeftijd tussen de 35 en 40 jaar. Begraven tussen 200 vóór Christus en het jaar Nul, dus een stuk later dan de aanleg van de heuvel. Er zat een stukje brons tussen de botten, maar daar hebben we niks van kunnen maken. Het andere graf is een beetje onduidelijk: weinig botjes, een iets vroegere

> Een minuscuul stukje brons, waarschijnlijk van een sieraad, zat tussen de botresten die op p.39 zijn afgebeeld.

datering. Daar zat een stukje ijzer bij, wat op zich bijzonder is maar waarmee we ook al niets konden beginnen.'

'We denken,' vulde Robert aan, 'dat ze die persoon verbrand hebben bovenop de grafheuvel. Die was opvallend plat; je kunt denken aan een speciaal platform voor begrafenisrituelen. Er kunnen natuurlijk nog meer graven bovenin zitten – we hebben maar een kwart opgegraven, tenslotte.'

'Maar jongens,' zei ik. 'Jeuken je handen dan niet, om de rest ook aan te pakken? Je hebt allemaal aanwijzingen, vermoedens – maar het Grote Raadsel blijft toch onopgelost? Of zie ik het fout?'

De jongens lachten tegen hun glas.

'Dit is altijd moeilijk uit te leggen,' zei George. 'Natuurlijk zouden we *alles* willen weten. Maar we willen zovéél weten, niet alleen van *deze* heuvels, maar van de honderden, de duizenden die nog in de bossen en op de hei liggen, in verschillende regio's, uit verschillende perioden. We hebben nu in drie weken veel geleerd over twee uitzonderlijke graven: grote grafheuvels, tegelijkertijd opgeworpen in een periode waarover we weinig weten, zeker in deze streek. Als je zegt: er zijn alleen maar meer vragen bijgekomen, dan heb je geen ongelijk. Maar je moet twee dingen bedenken. Ten eerste zien we een momentopname, niet meer dan dat. En verder is dit nou eenmaal ons vak: vragen blijven stellen, omdat je dat Grote Raadsel nooit helemaal *kunt* oplossen. Daarvoor is het verleden te ver, en te vreemd.'

'We krijgen de puzzel nooit compleet', parafraseerde Robert, 'maar we zijn zo blij met de puzzelstukjes.'

'Die noteer ik', lachte ik. 'Dat wordt het motto voor mijn onderzoek voor het ministerie – als je het goed vindt, natuurlijk.'

Robert glimlachte bescheiden.

'Na zo'n traktatie ga ik daar niet moeilijk over doen', zei hij.

Ik keek om me heen. De glazen waren leeg, net als het restaurant. Alleen een oudere heer en een tamelijk jonge vrouw zaten nog aan tafel, diep in gesprek. De laatst overgebleven ober liep langs ze heen, keek even, liet ze zitten en kwam naar ons toe.

'Heren', suggereerde hij.

Ik rekende af en liet een taxi bestellen voor de jongens; zelf bleef ik overnachten in de Echoput. Morgen weer naar Den Haag en aan het werk.

We trokken onze jassen aan en gingen buiten staan wachten op de taxi. De koude, vochtige lucht van de winternacht verdreef de doezeligheid van de maaltijd en de calvados.

^ *De Heuvels 1 (rechts) en 2, zoals de wandelaar die vandaag de dag kan aantreffen. Niets getuigt van het onderzoek dat zoveel details over deze monumenten heeft opgeleverd.*

'Ik ben nu echt in de stemming om iets in die put te schreeuwen', zei George. 'Heb jij dat wel eens gedaan?'.

'Als kind', zei ik. 'Toen heb ik hier de Oude Koningin nog gezien. Of had ik dat al eens verteld?'

'Weet je wat je krijgt, als je: *archeoloog!* roept in die put?' bedacht Bart.

'*Grafheuvel* levert ook niet zoveel moois op', vulde Robert aan.

'Daarom hebben ze het huisje op slot gedaan', zei ik. 'Luister,we spreken dit af. Als mijn rapport uit is, van het voorjaar, gaan we hier weer samen lunchen. Ik zorg dan dat we bij de put kunnen, en voor een passende archeologische term die jullie hard naar beneden kunnen brullen. Met een vleiende echo als antwoord, natuurlijk.'

'Daar hou ik je aan,' zei George, en liep naar de taxi, die net de parkeerplaats op kwam rijden.

'Fijne dagen!' riep ik de jongens na.

Ik ging niet direct terug naar binnen. Met opgeslagen kraag wandelde ik het pad naar boven op. Met elke paar stappen wenden mijn ogen aan het duister van het bos, zodat ik, toen ik eenmaal boven was, geen moeite had om op de open plek de twee grafheuvels te onderscheiden. De opgegraven gedeelten waren na het onderzoek weer aangevuld, maar de vegetatie had zich niet helemaal kunnen herstellen voordat de winter inviel.

^ *Leidse onderzoekers bekijken de omgeving van hun onderzoeksobject, zomer 2007.*

Ik liep Heuvel Eén op. Er heerste volkomen stilte en er bewoog niets dan de condenswolkjes van mijn adem. Eens had een stel jongens in dierenhuiden hier een vuurtje gestookt, in misschien net zo'n stille, kille winternacht. Duizenden jaren later hadden andere mensen, die voor mij net zo vreemd en ver waren als hun voorgangers, hier de zware plaggen uitgestoken met hun houten schepjes, ze naar de vastgestelde plek gesjouwd en opgestapeld, later de brandstapel opgericht, de dode verbrand, zijn botjes uit de afgekoelde massa verkoold hout geplukt. Hadden ze gehuild, gebeden opgezegd, liederen gezongen? Waren ze later nog wel eens terug geweest, voor een herdenking of een van Quentins geheimzinnige rituelen? En dan: wie hadden, nog eens tweeduizend jaar later, hun spaden gezet in Heuvel Twee? Wat hadden ze gevonden? Bij wie stond nu die vondst op de schoorsteenmantel, of op zolder, of in de schuur? En, tenslotte: wanneer zou hier wéér iemand komen graven, om eindelijk het centrum van Heuvel Eén te onderzoeken? Zou daar tien jaar overheen gaan, of honderd, of duizend? Of zouden de heuvels van de Echoput dan allang weer vergeten zijn, zoals ze meer dan twintig eeuwen op deze hoogte in het bos hadden gelegen, alleen af en toe bezocht door een ree, een kleine pad, of een mens zonder doel, die geen spoor achterliet?

Verder lezen

Fontijn, D., Bourgeois, Q. & Louwen, A. (red.), 2012. Iron Age Echoes: Prehistoric land management and the creation of a funerary landscape - the "twin barrows" at the Echoput in Apeldoorn. Leiden: Sidestone Press.

Ginkel, E. van, Verhart, L., 2009: Onder Onze Voeten: De Archeologie van Nederland. Amsterdam: Bert Bakker (hoofdstukken 5, 8 en 9).

Website Ancestral Mounds Project: www.grafheuvels.nl.

Illustratieverantwoording

Gemeentearchief Apeldoorn: 4, 6, 10, 46

Rijksmuseum van Oudheden: 8, 16, 17, 18

TGV: 9

Olav Odé: 21 & 25 (naar gegevens Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed), 51

Universiteit Leiden: 11, 14, 23, 28 (onder), 30 (boven), 31, 32 (boven; tekening Joanne Porck), 32 (onder), 33 (boven; onder), 34 (boven, onder), 35, 36 (boven), 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 50 (onder), 54 (boven), 54 (onder; tekening Joanne Porck), 55, 57, 58

Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed: 26, 34 (onder)

Peter van den Broeke: 20

Algemeen Hoogtebestand Nederland: 12

Rijksuniversiteit Groningen, Groninger Instituut voor Archeologie: 19

Martin Valkhoff: 36 (onder)

Archeologische Werkgroep Apeldoorn: 54 (boven; rechts)

Mikko Kriek: 52

Sidestone Press: 47

Restauratieatelier Restaura: 48

Bob Brobbel: 50 (boven)

Echo's uit de IJzertijd

Even ten noorden van de legendarische Echoput bij Apeldoorn liggen twee grote prehistorische grafheuvels in het bos. Er is ooit wel in gegraven, maar niet door archeologen en met onbekend resultaat. Een ploeg archeologen van de Leidse universiteit onderwerpt in de zomer van 2007 deze monumenten aan een onderzoek. Hoe oud zijn ze, hoe zijn ze opgeworpen, wat zit erin, en wat komen we te weten over de mensen die er begraven liggen?

Het verhaal rond de opgraving van de Echoputheuvels wordt verteld door een toevallige bezoeker, die de ontdekkingen van de archeologen spiegelt aan zijn eigen jeugdbelevenissen en tot zijn verrassing interesse krijgt voor de heuvels, voor het vak en voor de enthousiaste mensen die het uitoefenen.

Echo's uit de IJzertijd is een eerste voorbeeld van 'archeofictie', waarin toch alle onderzoekresultaten uit de doeken worden gedaan. Zowel de archeoloog als de `belangstellende leek' weet na het lezen van dit boek alles wat er over deze unieke grafheuveltweeling te weten valt. De overeenkomsten met bestaande plaatsen, personen en gebeurtenissen in dit boek berusten allerminst op toeval!

Sidestone Press
ISBN: 978-90-8890-218-5

Quadrant nº. 4